

Het Apostolisch Genootschap in de toekomst: humanistische overtuiging of bezielde geloof?

Het Apostolisch Genootschap zet in haar Meerjarenvisie 2017-2022¹ voorzichtig nieuwe lijnen naar de toekomst neer. De campagne 'Vind het antwoord in jezelf', het vervallen van liedteksten en andere veranderingen roepen veel reacties op, zowel positieve als negatieve. Er wordt onder andere genoemd dat het religieuze gevoel steeds meer verdwijnt en dat verdieping en bezieling gemist worden.

Ik ervaar dat er veel aandacht is vanuit bestuur en verzorgers om dit te verbeteren. De nieuwe aanpak heeft positieve kanten, maar leidt nog onvoldoende tot de gewenste versterking van de organisatie en groei van het aantal leden. Dat geeft onrust en verwarring. Het roept op om vragen te stellen: Hoe ontwikkelt zich het religieuze aspect van het genootschap? Is er iets verloren gegaan in de ontwikkeling? Hoe ontstaat er meer bezieling?

Dit artikel is een persoonlijke poging om antwoorden te geven op deze vragen en heeft als doel om een dialoog daarover te starten. Het begint met een persoonlijke grove schets van historie en de huidige situatie. Daarbij behandel ik kenmerken van de nieuwe tijd, een aantal ontwikkelingen die mij opvallen en tot slot geef ik suggesties die volgens mij bij kunnen dragen aan kracht en groei van het genootschap.

Ronald de Waal

1. Een korte schets van de ontwikkeling

1.1 Geloofsideaal vanuit de historie

Drie belangrijke kenmerken van het apostolische geloofsideaal vanaf begin 19^e eeuw waren²: het geloof in de wederkomst van Jezus, het brengen van liefde in de wereld en het vervuld worden van de Heilige Geest. Het woord apostel kan herleid worden tot 'gezondene, boodschapper'.

Het geloof in de wederkomst is binnen het Apostolisch Genootschap het meest duidelijk op de achtergrond geraakt, al zou je kunnen stellen dat dit gecontinueerd werd in een geloof in 'de opgang Gods', in een verdergaande schepping via de mens.

Het brengen van liefde staat nog steeds centraal, het vervuld worden van de Heilige Geest gaat over de bezieling en inspiratie die de leden in deze tijd, zoals uit reacties in mijn omgeving lijkt, wel eens missen.

Om de lengte van het artikel te beperken wordt vooral ingegaan op ontwikkelingen tijdens en na de periode van Apostel L. Slok van 1946 tot en met 1984. Ik ga daarom kort in op het geloof in 'de opgang Gods' en daarna op de ziel, omdat deze samenhangen met het onderwerp bezieling en inspiratie.

¹ Meerjarenvisie 2017 – 2022, Meer dan het gewone, Apostolisch Genootschap, Baarn, april 2017.

² T. [G.H.] Bouman-Komen; 'Apostolisch' in historisch perspectief. Lezing gehouden op 18 mei 2016 in het gebouw van het Apostolisch Genootschap Amsterdam Slotervaart. (Niet gepubliceerd, bij de auteur op te vragen). Een bewerking zal worden opgenomen in haar boek: *Tweeduizend jaar apostolische veelkleurigheid. Een klein schisma uit de twintigste eeuw bezien in een groot geheel.*

Zelfverwerkelijking Gods en een nieuwe wereld

Dat geloof in opgang Gods gaat over een andere werkelijkheid, een andere schepping of voortgaande fase daarvan. De boodschap van wederkomst en de Bijbelse profetie van 'een nieuwe hemel en een nieuwe aarde'³ blijft wel bestaan in de zin dat de mensheid van lijden en treuren kan worden verlost, echter in de nieuwe opvatting door te verbinden met het hogere, het overstijgende, destijds via de apostel. Het geloof dat er een nieuwe werkelijkheid wacht bleef dus in de tijd van L. Slok intact. Het beloofde 'koninkrijk Gods' werd op basis van de woorden van Jezus in de mens zelf gevonden. Apostel L. Slok sprak over de komst van een nieuwe hemel en aarde: "...vanuit een nieuwe hemel, d.w.z. een nieuw godsbegrip, waaruit een nieuwe aarde, m.a.w. nieuwe verhoudingen, zal opbloeien (...) waardoor een 'zee' van nodeloos leed en ellende zal worden drooggelegd."⁴ Hij sprak ook over 'de nieuwe mens' met een verhevener denkwereld. "De mens is het kroonjuweel der schepping en is door de voorzienigheid toegerust met eigenschappen die een samenleving naar het 'liefdesbedoelen' mogelijk moet maken."⁵

Betrokkenheid ontstond uit kritiek op de toestand in de wereld. Apostel L. Slok benoemde zeer kritisch wat er in de wereld gebeurde en gaf de noodzaak aan om mee te werken aan de gewenste verandering door in deze ontwikkeling allereerst aan jezelf te werken. Er werd door hem zelfs beweerd dat apostolischen door op deze wijze aan de liefde te werken geen therapie nodig hadden. Alhoewel deze zienswijze inmiddels als achterhaald wordt gezien, kan niet ontkend worden dat er een therapeutische werking van uit kon en nog steeds kan gaan.

Ik denk dat de persoonlijke betrokkenheid van apostel L. Slok bij de leden van het genootschap, en zijn charisma, extra factoren zijn die leidden tot grote betrokkenheid van de leden. Hij gaf aan dat 'de liefde voor de apostel groeit omdat hij snoeit'. Bij dat 'snoeien', werd iemand door hem liefdevol 'op zijn plaats gezet' en dat leidde in veel gevallen tot persoonlijke doorbraken. Hij kende situaties en sprak individuele leden zowel rechtstreeks als via de weekbrief aan op hun persoonlijke verantwoordelijkheid voor de eigen omgeving. De rol van apostel als psycholoog en het persoonlijk aangesproken worden leidden tot persoonlijke groei. Deze 'opvoeding in persoonlijke doorbraken' bewees volgens mij ook de doelmatigheid van een hoog ideaal, het één versterkte het ander.

Veel liedteksten uit de tijd van apostel L. Slok verwijzen naar 'de nieuwe mens' en naar een 'nieuwe wereld'. Ook in de cantate 'Opstanding' vinden we dit beeld terug: "Dit 'grote Werk' is een 'ontwaken van 's mensen vermogen' tot het scheppen van een 'nieuwe wereld van verhevener gedachten waaraan geen grenzen zijn, en waar de duisternis van zielevrees en mensvijandig denken verdreven is."⁶

Apostel L. Slok beschreef ook hoe deze wereld tot stand komt, namelijk via groei van het individueel bewustzijn. In dit kader nam hij regelmatig teksten over van psychiater dr. C.J. Schuurman die schreef over de ziel en introspectie als belangrijk middel om tot levenskunst te komen⁷, overigens zonder bronvermelding.⁸

³ Bijbel, Openbaring, 21, "en ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbij, en de zee bestond niet meer."

⁴ L. Slok, Weekbrief voor 26 januari 1958.

⁵ L. Slok, Weekbrief voor 6 mei 1984.

⁶ Opstandingscantate, Het Apostolisch Genootschap, Baarn, 1954.

⁷ C.J. Schuurman, Levensangst en levenskunst (2004), bewerkte versie van De medemens en wij (1961).

⁸ Nieuw licht op oude wegen, Berry Brand, 2013, blz. 392-393 en noot 244 op blz. 683.

In 1984 schrijft hij bijv. over de 'zelfverwerkelijking Gods' waarvan sprake is als de mens de liefdemacht toelaat in zijn ziel en zijn geweten. "Wij mensen leven ... als een evolutionair wonder, doch zijn bovendien met samenlevingsbouwende geestvermogens toegerust en met het meest onbegrijpelijke facet van de zelfverwerkelijking Gods: de ziel!"

De ziel en bezieling

De ziel werd door Apostel L. Slok als aanvoelend en leidinggevend principe gezien om de opgebouwde samenleving leefbaar te maken. Een uitspraak die ik me scherp herinner: "Laat uw verstand u niet in de weg staan", waarin erop gedoeld werd dat het wonder (o.a. van het leven) niet met het verstand te beredeneren is en dat een te verstandelijke benadering het gevoel van verwondering kapot kan maken. Overigens sprak en schreef hij zeer positief over de vooruitgang die de wetenschap de mensheid bracht. Hij schreef over het zielsproces, hoe bewustwording door zelfkennis leidt tot hoger denken en tot samengaan in dienende zin.⁹ Hij citeerde daarbij Schuurman waarin twee tegenpolen bij bewustwording getransformeerd worden tot een vruchtbare wisselwerking om een samenhangend geheel te creëren. Het betreft de tegenpolen egotiek, die 'het eigene wil openbaren' en de erotiek, die het verlangen naar ontmoeting en (zowel seksuele, sociale als religieuze) gemeenschap, verbinding en liefde zoekt. "Egoïsme en dienende liefde lijken tegenpolen, maar op de juiste wijze samengevoegd komt er harmonisch samengaan."¹⁰

Dualisme en individuatie

Dit tegengaan van dualisme was een ander kenmerk van de filosofie van L. Slok: de mens moet worden bevrijd van het dogmatisch en dualistisch denken, het denken in goed en kwaad alsmede het denken in God als separaat van de mens. Hij benadrukte ook het gemeenschapsleven in navolging van Schuurman. In een opeenvolging van mogelijke concepten die waarde aan het leven geven, noemde Schuurman eerst het gemeenschapsleven, dat als waardeconcept wordt opgevolgd door de 'individuatie, waarbij zelfstandigheid en authenticiteit centraal staan.'¹¹ In dit ultieme waardeconcept wordt ieders bijdrage als gelijkwaardig gezien en als zinvol en rijkdom ervaren. Hier ontstaat inspiratie vanuit de 'ruimte van het zijn', zoals Schuurman het noemde.

De hiërarchische structuur in het genootschap werd door apostel Slok gezien als noodzakelijk om 'het oude denken' los te laten en een nieuwe tijd met een andere, blijkbaar minder hiërarchische, cultuur in te gaan. In mijn persoonlijk leven herken ik de overgang van de behoefte naar bevestiging en veiligheid vanuit de gemeenschap als 'kudde', naar een bewuste afwijkende eigen visie op basis van eigen ervaring. In de ontmoeting kan men juist in de verscheidenheid geraakt worden.

Kritische duiding

Bij de geschetste visie van 'een nieuw denken' en 'een nieuwe tijd' hoorde ook een kritische duiding van de huidige samenleving. Er werd regelmatig aangegeven dat er sprake is van lijden als er onbewustheid is van de eigen ziel en de mogelijkheid om uit te groeien en te leven voor de hogere doelen van de opgang Gods en een nieuwe hemel en nieuwe aarde.

Oude liedteksten getuigen bijv. van 'het zuchtend schepsel, geestelijk krank' van 'de kommer der miljoenenmassa' en 'zo komt de mens, nog onbekend met eigen zielsbeweging, verbijsterd voor een bankroet te staan'.

⁹ L. Slok, Weekbrief voor 1 april 1984.

¹⁰ L. Slok, Weekbrief voor 19 augustus 1982.

¹¹ C.J. Schuurman, Ik luister en antwoord, Fundamentele psychische problemen in binnen- en buitenwereld, 1972.

Deze kritische duiding leidde ook tot betrokkenheid, een drang om mee te werken aan verandering.

1.2 Het geloofsideaal in het heden

In deze paragraaf kijk ik terug op de drie genoemde kenmerken van het apostolische werk: het geloof in de wederkomst van Jezus, het brengen van liefde in de wereld en het vervuld worden van de Heilige Geest. Vertaald vanuit de periode van apostel L. Slok zouden deze drie kenmerken kunnen worden genoemd als: geloof in de zelfverwerkelijking van het goddelijke, het brengen van liefde in de wereld, en vanuit bezieling en inspiratie leven. Omdat het tweede aspect niet veranderd is, ga ik in op de veranderingen met betrekking tot het eerste en derde kenmerk. Verder komt ik terug op de rol van de kritische duiding en betrokkenheid.

Geloof in de zelfverwerkelijking van het goddelijke

Het geloof in de verdergaande ontwikkeling van de mens door kennisvermeerdering met telkens nieuwe wetenschappelijke en technologische oplossingen is nog steeds aanwezig. Het lijkt nu echter in de richting te ontwikkelen van robotisering van de mens, wat de mens afhankelijk en mogelijk zelfs ondergeschikt maakt aan technologie. We zien ook dat het lijkt of er telkens keuzes worden gemaakt vanuit egoïsme en korte termijn denken waarbij bijv. financieel gewin belangrijker is dan het milieu. Ook is het tot op heden niet gelukt om oorlogen te 'stoppen'. Het idee dat de mens naar hoger denken in de richting van het goddelijke ontwikkelt, wordt daardoor kritisch ontvangen en staat op de tocht. Het nieuwe denken / de nieuwe wereld lijkt soms verder weg dan ooit, vooral ook als je ziet dat de gemeenschappen in leden- en diensten in bezoekersaantal teruglopen. Het lijkt een ver-weg ideaal geworden waardoor het genootschap aan aantrekkelijkheid inboet.

De rol van de gemeenschap hierbij

Het genootschap kenmerkt zich inmiddels als vrijzinnige en religieus-humanistische groepering. Een kenmerk van vrijzinnigheid is de ruimte voor individuele opvattingen over het geloof. Vrijheid van denken en geloven op basis van eigen inzichten staan centraal. Dit past bij de ontwikkelingen in de maatschappij. Nadelen zijn dat dit 'zoekenden' minder houvast geeft en dat het, zonder kritische duiding, kan leiden tot meer vrijblijvendheid, minder bezoek van erediensten en afnemend ledental.¹²

Vanaf apostel L. Slok in 1983 wordt de gemeenschap regelmatig genoemd als een veilige oefenplaats, om te oefenen in het samengaan met de ander.¹³ Het aantal activiteiten waarin dat kan worden toegepast, is echter sinds die tijd sterk afgenomen. Daarmee verzwakt deze functie. Met introductie van o.a. de thema-avonden en de 'zingesprekken' is de functie van veilige oefenplaats met betrekking tot zelfontplooiing en leren van elkaar ('ontmoeting en levenskunst') ook beschikbaar gekomen voor niet-apostolischen. Het is, ook voor apostolischen, nog wel afhankelijk van de locatie en plaatselijke mogelijkheden.

Ik hoor tijdens bijeenkomsten 'Zelfbewust zijn' dat dit door de deelnemers zeer gewaardeerd wordt. Je zou kunnen spreken van 'kleine gemeenschappen op projectbasis', die door intimiteit en ruimte gelegenheid bieden tot nieuwe inzichten en groei. De ziel kan worden geraakt, er is een therapeutisch aspect en het heeft in mijn ervaring (bij liefdevolle begeleiding waarbij de ziel wordt geraakt) een soortgelijke functie als de eredienst.

¹² Reactie van Het Apostolisch Genootschap op het rapport van de Werkgroep Focus, Rapport nr. 569, maart 2008, Kaski, ledentallen van o.a. Remonstrantse Broederschap en andere vrijzinnige stromingen.

¹³ L. Slok, Weekbrief voor 13 maart 1983; A. Wiegman, Weekbrief voor 12 april 2015.

De waarheid bestaat niet meer

In deze maatschappij wordt men geacht een eigen mening over alles te hebben en heeft men ook snel een oordeel klaar. Het idee van de waarheid als moreel houvast verdwijnt in het algemeen naar de achtergrond, omdat in een tijd van nepnieuws en meningen er zoveel verschillende waarheden zijn. Vanuit het Apostolisch Genootschap is het lastig om in de huidige tijd een waarheid te stellen zoals Apostel L. Slok dat deed, omdat daar al snel kritiek op komt.

Niemand heeft de waarheid in pacht, stelde ook Apostel J.L. Slok in 1992¹⁴. Dit lijkt echter de positie van voorgangers kwetsbaarder te maken en mogelijk ook de kracht van de diensten te verminderen. Maar het eerder genoemde principe van non-dualisme, het niet denken in termen van goed en kwaad, biedt ruimte voor nuancering en verschillende persoonlijke invalshoeken. Het is een teken van erkenning dat verschillen tussen mensen functioneel zijn en dat ieder gelijkwaardig is, waardoor ieder vanuit het eigen geweten een mening mag hebben en daarmee een inbreng levert aan het geheel. De slogan 'vind het antwoord in jezelf' past in deze zienswijze. Het verwijst naar de ervaring dat je vaak anderen nodig hebt om geïnspireerd te worden en eigen antwoorden te vinden.

Bezieling en inspiratie

Er is een 'geloofsverhaal' geschreven waarin de gemeenschappelijke waarden en ideeën geformuleerd zijn.¹⁵ Het lijkt soms lastig om bezieling en inspiratie op te roepen zonder een gezamenlijk 'waarheidskader'. Al kan dit behulpzaam zijn, toch ligt volgens mij de oplossing niet in een rationele formulering van gezamenlijkheid, maar gaat het om het oorspronkelijke aspect: bezieling en inspiratie.

Minder kritische duiding

In de vorige paragraaf benoemde ik dat in het verleden de maatschappij kritisch werd geduid. Dat was vaak ook vanuit een normatief kader van wat goed en wat niet goed is. De eerdere kritische houding van de apostel tegenover de ontwikkelingen in de wereld is nu minder aanwezig. Ook de persoonlijke betrokkenheid van de leden leidt minder tot zichtbare persoonlijke stellingname dan vroeger. Kleur bekennen is moeilijk, mogelijk juist omdat er in de maatschappij wel degelijk normatieve en (ver)oordeelende tendensen spelen.

De moeilijkheid van 'kleur bekennen' wordt bevestigd in gesprekken die ik als gespreksbegeleider had met jongeren van het Apostolisch Genootschap die aangeven dat ze niet graag over 'hun geloof' praten o.a. vanuit een angst om voor 'zweverig' te worden aangezien. Het is paradoxaal genoeg juist een 'gevaar' in deze tijd van individualisering dat men liever opgaat in de grijstinten van de massa dan op zoek te gaan naar de eigen unieke kleur en bijdrage.'

Nu het normatieve kader grotendeels wegvalt kan volgens mij nog steeds een kritische duiding van de werkelijkheid plaatsvinden. Vanuit een positief mensbeeld en van waarden in plaats van normen kan in algemene zin nog steeds kritiek worden geuit op ontwikkelingen die als negatief worden gezien. Het past echter niet meer om normatieve grenzen op te leggen.

Engagement en zelfbewust zijn

Mogelijk dat in deze tijd zelfbewust zijn kan leiden tot meer engagement en betrokkenheid. Daarom verdient deze term nadere uitleg.

¹⁴ J.L. Slok, Weekbrief voor 13 september 1992.

¹⁵ Zie <https://www.apgen.nl/over-ons/>

'Zelfbezinning' of 'zelfbewust zijn' is niet iets van het ego en de individualist, maar leidt juist tot bewustwording van de tegenpolen in zichzelf en tot een krachtige en bewuste persoonlijkheid. Erkenning en herkenning van de diepere persoonlijke verlangens in jezelf en in de medemens leiden in mijn ervaring tot een grotere betrokkenheid. Ik hecht daarom groot belang aan thema's als 'zelfbewust zijn' waar nu thema-avonden over worden georganiseerd, omdat dit de persoonlijke betrokkenheid bij verandering vergroot.

Ik zal in volgende hoofdstukken uitleggen waarom het inspirerender en krachtiger is om te werken vanuit de vreugde van de persoonlijke transformatie dan vanuit frustratie over milieu en gebrek aan duurzaamheid te werken.

1.3 'De nieuwe tijd' en de 'nieuwe wereld' richting toekomst

Ik gebruik in dit artikel de 'nieuwe wereld' en 'de nieuwe tijd' als synoniem. Alhoewel een 'nieuwe tijd' niet een nieuwe, betere wereld hoeft in te houden neem ik de gedachte dat een betere wereld mogelijk is bewust mee in dit verhaal. Er is een directe relatie met het idee van 'de nieuwe mens'. Wat houdt die nieuwe wereld in de huidige muziektteksten in? Het lied uit de jeugdmuziekmap '*De wereld dat zijn wij*'¹⁶ spreekt over een nieuwe wereld als een thuis voor iedereen, een wereld die we zelf kunnen creëren. Ook de huidige liedteksten 'Zolang de schepping zich nog wil voltooien' en de vele liederen over het ontstaan van 'het nieuwe' dat in de mens kan ontstaan¹⁷ geven aan dat dit streven nog actueel is. Er wordt vrij duidelijk gesproken over een liefdevolle wereld. Deze definitie houd ik verder aan.

De 'nieuwe mens' doelt op een mens met een meer verheven denken. In de periode van apostel L. Slok (1946-1984) werd dit woord 23 keer in de weekbrief vermeld, in de periode van apostel D. Riemers (2001-2011) nog 1 keer als verwijzing naar de periode van L. Slok.

Verwateren of versterken?

Niet alleen het taalgebruik is veranderd, maar ook het idee van een evolutie naar iets nieuws en voornameers lijkt daarbij te verwateren. Het geloof in het goede in de mens en het geloof in de kracht van de liefde wordt nog wel vaak bezongen en beschreven. Dit lijkt niet meer ingekaderd in een bredere visie, zoals een visie op een nieuwe wereld.

Enigszins gechargeerd is de oproep van het genootschap 'Het zou goed zijn als we in liefde werken aan een beetje betere wereld met meer liefde' en naar buiten toe 'Het zou leuk zijn als je met ons meedoet.' Dat heeft volgens mij zonder referentiekader onvoldoende kracht.

De kracht van een geloof verwatert volgens mij als het ideaal vervaagt. Mijn vraag is daarom: Is dit ideaal, dit geloof in de liefde en in het idee dat het goede in de mens tot een verandering zal leiden, nog houdbaar? Om die vraag positief te kunnen beantwoorden is eerst een nadere duiding nodig. Ik wil deze vraag langs twee wegen beantwoorden, namelijk door het sociaal-culturele aspect in de samenleving en in het genootschap nader te duiden en door het religieus-spirituele aspect te duiden. Tenslotte formuleer ik een conclusie en geef ik een visie op de toekomst.

¹⁶ Jeugdmuziek, Apostolisch Genootschap, april 2014, lied 34.

¹⁷ Zangkoorbundel, Apostolische Genootschap, april 2016, o.a. lied 16 en lied 22.

2. Duiding van enkele sociaal culturele ontwikkelingen

De Meerjarenvisie (genoemd in de intro) begint met een duiding van vooral sociale en culturele ontwikkelingen als onderbouwing van de noodzaak van een religieus humanistische boodschap in woord en daad. Er wordt gesteld dat er op het gebied van welzijn en welvaart enorme vooruitgang en desondanks een gevoel van onbehagen is. Het blijft bij het beschrijven van ontwikkelingen en verschijnselen met weinig duiding van mogelijke oorzaken. Zonder duiding van de oorzaak is er geen helder zicht op mogelijke oplossingen. Daarom in dit hoofdstuk eerst duiding van mogelijke oorzaken van onvrede en een onderbouwing van de noodzaak van een kritische blik op de wereldgebeurtenissen. Daarna onderbouw ik met een aantal argumenten, ondanks het voorgaande, mijn stelling dat er een betere tijd (een nieuwe wereld?) kan komen. Dit dient als een aanzet tot verdere ontwikkeling en verdiepende gesprekken.

2.1 Vastlopende systemen leiden tot onvrede en actie

De Nederlander stelt: 'met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht', zo vat Rutger Bregman het huidige onbehagen in de samenleving volgens de Meerjarenvisie samen. Ik noem in Bijlage 1 aanvullend een aantal onderliggende ontwikkelingen die het idee dat het slecht gaat met de wereld versterken. (N.B.: Ik beperk me hier tot de sociaal-culturele context). We worden daar in het nieuws voortdurend mee geconfronteerd. Omdat we als mens geneigd zijn om onze aandacht op het negatieve te richten heeft dit grote invloed op ons wereldbeeld. Ik denk dat deze trends, als zij niet worden gekeerd, de onvrede over onze samenleving zullen vergroten. Het gaat vooral om ontwikkelingen die de ongelijkheid doen toenemen, die het beroep op zelfredzaamheid, ook voor zwakkeren, vergroten en om prestatiedruk die depressiviteit en onbehagen aanwakkert. Men voelt zich vooral niet gehoord en zoekt houvast bij alle veranderingen.

In mijn boek 'Wie ben ik echt?'¹⁸ beschrijf ik mijn visie dat bestaande systemen (gezondheidszorg, bancaire systeem, democratisch en gerechtelijk systeem etc.) vastlopen doordat ze niet meer op mensen gericht zijn, maar op financieel rendement. Een zeer waarschijnlijk gevolg is dat belangrijke zaken als positief intermenselijk contact en het gevoel voor eigenwaarde (ik ben geen nummer, ik doe ertoe) en invloed op 'het systeem' in het gedrang komen, waardoor de onvrede toeneemt. Door de ver doorgevoerde focus op winst worden de gevolgen voor het milieu en de aarde vaak vergeten.

De noodzaak van verandering van deze systemen wordt breed gedragen. Er zijn ook vele kleine en grote initiatieven te noemen op elk van de genoemde gebieden. Voor het bankensysteem wordt een open afhandelingsmechanisme genoemd, de zogeheten blockchains. Apotheken gaan dure medicijnen zelf maken. Thomashuizen en 'de herbergier' als zorgmodel voor mensen met een verstandelijke beperking, respectievelijk dementerenden. Wat mij opvalt is dat bij veel voorgestelde oplossingen sprake is van een gelijkwaardige samenwerking of een collectief vanuit solidariteit in plaats van een hiërarchisch systeem. Mijn inschatting is dat benodigde veranderingen richting solidariteit langzaam verlopen en dat de onvrede daardoor de komende jaren ook in Nederland verder zal toenemen. Uit beduchtheid voor populisme wordt een groot deel van de ontevreden burgerbevolking gestigmatiseerd (zie ook Bijlage 1.). Deze groep voelt zich niet gehoord en afgewezen. Van belang is volgens mij dat er dialoog blijft bestaan en dat men zich gehoord voelt. Daar kom ik in het laatste hoofdstuk op terug.

¹⁸ Ronald de Waal, Wie ben ik echt? Vind jezelf met de passiecirkel, 2012. I.h.b. Hoofdstuk 3, Herken de signalen, Ogen open!

2.2 Kritische blik op tegenstrijdige belangen

*Kritisch nadenken zonder te hopen is cynisme, maar te hopen zonder kritisch na te denken is naïviteit.*¹⁹

Er worden steeds vaker onthullingen gedaan over misstanden op grote schaal, waarin grote instituties een rol spelen. Nadat mensen als Edward Snowden en Julian Assange over wereldwijde spionage en oorlogsmisdaden rapporteerden, zijn er nog vele berichten gevolgd. Deze geven een beeld dat er naast bedrijven die de aarde uitbuiten en winst beogen ook organisaties zijn die bewust vrede en welvaart tegenwerken. Ik noem hier twee voorbeelden van gedegen onderzoek. Als eerste noem ik onderzoeks-journalist en filmmaakster Janneke Monshouwer. Zij werkte eerder bij het NOS journaal en onderzocht hoe het komt dat het lijkt dat we als beschaving niet vooruit gaan maar achteruit. Zij belicht in haar boek 'Ander nieuws' nieuwsfeiten die onbelicht bleven en onderbouwt bijv. de georganiseerde tegenwerking die mensen als John F. Kennedy en Martin Luther King Jr. ondervonden.²⁰

Natuurwetenschapper Foster Gamble heeft grondig onderzocht waarom er oorlog is door de geldstromen en belangen te volgen. Hij kwam in 2012 met een verontrustende film over zijn bevindingen en is een beweging gestart die vele technische en spirituele oplossingen voor voorspoed ontwikkelt.²¹ Zo zijn er meerdere onderzoekers die oorzaken onderzoeken en met oplossingen komen. Het zal volgens mij niet lang meer duren voordat helderder wordt dat er vanuit andere belangen georganiseerde tegenwerking bestaat die de voortgang naar het ideaal van een wereld van menswaardigheid en voorspoed belemmert. Van sommige zaken die nu nog worden afgedaan als samenzweringstheorie kan dan helder worden aangetoond dat ze wel degelijk spelen. Het risico op misbruik van systemen door kwaadwillenden mag niet worden onderschat, zo leert ook onze geschiedenis tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het is naar mijn mening positief dat jongeren kritisch zijn over autoriteiten en systemen en bijv. een referendum organiseerden tegen vergaande afluisterpraktijken. (Het referendum over de 'sleepwet' is ook door studenten gestart.)

Omdat de jonge generaties vaak meer open staan voor een kritische blik en nieuwe denkbeelden kan het voor het genootschap van belang zijn zelf kritischer en scherper in ontwikkelingen te staan en meer op de bij hen levende vragen in te gaan. Dit juist vanuit het geloof dat door democratie, openheid en transparantie tegenstrijdige belangen zichtbaar kunnen worden en kunnen worden aangepakt. Dit weersprekt het idee dat het geloof van het genootschap lief en naïef is en raakt aan de doelstelling van het genootschap, het streven naar een menswaardige wereld.

2.3 Het ontstaan van vernieuwingen uitgelicht

Hoofdstuk 1 eindigde met het idee dat de kracht van het geloof verwatert als het ideaal vervaagt, en de vraag hoe die kracht versterkt kan worden. Het ideaal van het genootschap 'werken aan een menswaardige wereld' staat soms onder druk omdat die menswaardige wereld maar niet lijkt op te schieten. De visie van L. Slok dat na de Tweede Wereldoorlog er een nieuwe wereld met verhevener gedachten en meer menswaardigheid zou komen is nog maar zeer beperkt bewaarheid. Dat kan leiden tot inhoudelijke kritiek en afnemende interesse. 'Wat er gezegd wordt is allemaal mooi en

¹⁹ Uitspraak van de Bulgaarse schrijfster Maria Popova.

²⁰ Ander nieuws, wat het Journaal niet uitzond, Deel 1, Janneke Monshouwer, 2014.

²¹ Thrive, www.thrivemovement.com voor de introductie en voor de film. Het controversiële feit dat hij in de film en passant ook het bestaan van buitenaards leven aantoont mag de kritische kijker niet afleiden van de werkelijke boodschap.

lief, maar het gaat niet werken' is een reactie die ik wel gehoord heb. Daarnaast spelen bij de afnemende interesse ook de toegenomen tijdsdruk en de vorm van de erediensten een rol. (Over dat laatste later meer.) Er spelen dus vragen zoals: 'Wordt niet alles slechter, gaat er nog wel een nieuwe betere tijd komen?' 'Waarom lijkt de mensheid niet te leren uit het verleden?' en ook zijn er theorieën dat oorlog voeren met de menselijke aard verbonden is.

Er zijn zowel negatieve ontwikkelingen als hoopgevende. Ik ben ervan overtuigd dat de kans groot is dat de balans uiteindelijk positief uit zal slaan. Als onderbouwing geef ik in de komende paragrafen drie voorbeelden van vernieuwing die zich momenteel voltrekken.

2.3.1. Vernieuwing ontstaat van onderaf

In de evolutie in de natuur komen veranderingen in grote sprongen voor. Bijvoorbeeld van eencellige wezens naar meercellige wezens. En van mensaap naar mens. Een plotselinge verandering of omwenteling wordt meestal vooraf gegaan door chaos. Want juist bij een crisis is verandering en innovatie nodig om tot een oplossing te komen. In het voorbeeld van de ontwikkeling van eencelligen was er bijvoorbeeld sprake van een overbevolking waardoor stagnatie en uitputting van voeding/energiebronnen optrad. Zuurstof was giftig. Door natuurlijke selectie en mutatie ontstonden meercelligen die juist van zuurstof leefden. Die crisis leidde dus tot een vernieuwing²².

In de natuur ontstaat vernieuwing uit chaos: In de rups ontstaat een grote chaos, een soort soep waarin een geheel nieuwe structuur wordt opgebouwd. Imaginaire cellen bevatten DNA met het beeld van de vlinder. Deze cellen vermenigvuldigen en gaan samenwerken en er ontpopt zich letterlijk een vlinder.

Ook op sociaal vlak ontstaat de behoefte aan vernieuwing als er chaos is en onvrede heerst. Ingrijpende vernieuwingen in de maatschappij ontstaan dan van onderaf. Denk aan de Franse revolutie, maar ook bijv. aan het ontstaan van gildes in de middeleeuwen en aan coöperaties waarmee vanaf 1760 in Engeland arbeiders eigenaren van fabrieken werden.

Op andere gebieden ontstaan ook in deze tijd weer innovatieve coöperaties, zoals b.v. het 'broodfonds' als alternatief voor dure arbeidsongeschiktheidsverzekeringen voor zzp-ers. We verwachten soms veel van regeringen en grote instanties en worden daar dan vervolgens in teleurgesteld. Maar het zou wel eens kunnen zijn dat de verandering en vernieuwing vanuit chaos en verwarring ook bij onszelf ontstaat ...

2.3.2. Vernieuwing begint bij bewust zijn

Barbara Marx Hubbard was een futuroloog die vanuit het vertrouwen in de positieve vermogens van de mens verschillende toekomstbeelden onderzocht.²³ Zij ziet de mensheid als een deel van een levend lichaam dat gezamenlijk bewust aan evolutie kan werken. Een nieuw economisch systeem, nieuw onderwijs, nieuwe politiek enz., het duurt nog even. Zij gebruikt het beeld van de rups en de vlinder. Ieder die een wereld voor zich ziet voorbij strijd en lijden, is als de 'imaginaire cellen' in de rups. En als je mensen samenbrengt met hun visies, aspiraties en verlangens en wat ze willen creëren, dan zie je nu al de contouren van een nieuwe mensheid en een nieuwe mens. Er ontstaan verbindingen. Het bouwen van bruggen en samenbrengen van visies creëert een nieuwe mensheid.

²² O.a. <https://wetenschap.infonu.nl/natuurverschijnselen/98404-het-ontstaan-van-leven.html>
en

²³N.D. Walsch, The Mother of Invention, Hay House, UK, 2011.

In zijn tweede populaire boek 'Een nieuwe aarde, De uitdaging van deze tijd'²⁴ refereert Eckhart Tolle aan de eerder genoemde Bijbelse profetie. Hij schrijft hoe deze profetie bewaarheid wordt:

“Het zijn geen toekomstige gebeurtenissen die ons eens gaan bevrijden. Alleen het huidige moment kan ons bevrijden. De nieuwe hemel en nieuwe aarde komen in dit moment in je op, en als ze niet in je opkomen, zijn ze alleen maar een gedachte in je hoofd. Jezus zei: 'Het koninkrijk Gods is in u'. Alleen de transformatie naar een nieuwe staat van **bewustzijn** zal een nieuwe aarde van vrede teweeg brengen.”

Tolle refereert ook aan de Bergrede: Zalig zijn de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde beërven. Daarbij gaat het voor hem om mensen die bewust zijn, die ontwaakt zijn en die de essentie in alle anderen en alle levensvormen herkennen. Dit doet me sterk denken aan het apostolische gedachtegoed.

2.3.3. Vernieuwing door opvolging van generaties

De babyboomers, die in de jaren zestig volwassen werden en met grote idealen en waarden als gemeenschapszin leefden, zijn of gaan met pensioen en laten de komende jaren op de werkvloer een leegte achter. Ik noem hier hun opvolgers. Dit zijn globale generalisaties die vooral de verschillen in de tijd aangeven.

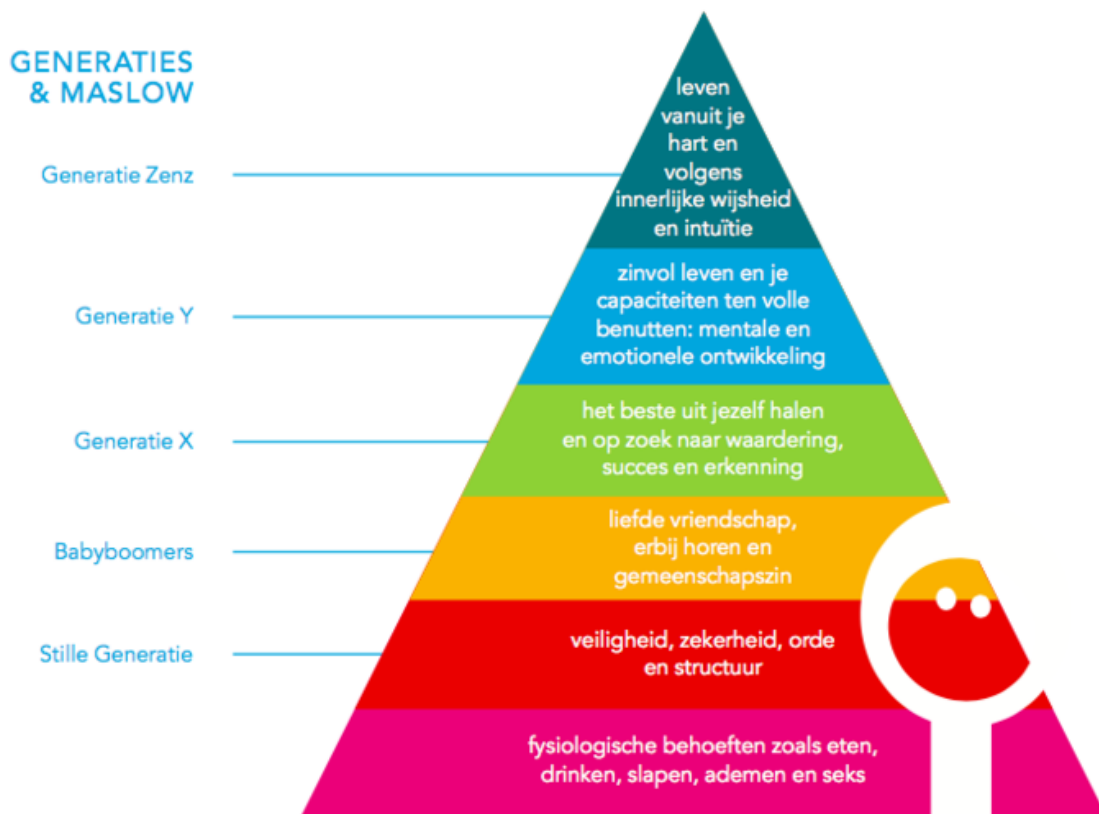
1. De generatie X, ook wel de generatie nix genoemd, werd geboren tussen 1955 en 1975. Ze groeiden op in een tijd van massale werkloosheid en zijn op zoek naar waardering, succes en erkenning. Ze wilden desondanks het beste uit zichzelf halen.
2. De generatie van de millennials, generatie Y, geboren tussen 1975 en 1995, wordt ook wel de Pragmatische of Grenzeloze Generatie genoemd. Zij vinden inkomen en materieel bezit vaak minder belangrijk. Millennials voelen zich in mindere mate betrokken en verantwoordelijk voor de maatschappij. Zij zijn meer zelfgericht, daarmee neemt ook het gevoel van 'recht hebben op' toe. Ook wordt er gesproken over narcisme en agressie²⁵. Het risico op burn-out is voor hen hoog. Zij ervaren, mede door opvoeding en via zichtbaarheid op het internet, een grote druk om hun volle potentieel te benutten. Verder ontstaat druk doordat ze gewend zijn snel resultaat te zien. Een mogelijk gevolg kan zijn dat ze aan 'verplichtingen' en 'moeten' willen ontkomen. Motivatie geeft als belangrijkste ideeën van deze groep aan:
 - We moeten gehoord worden, want wij zijn de toekomst.
 - Risico's nemen is beter dan achteraf spijt krijgen.
 - Uniek zijn, jezelf zijn.Voor hen staan succes, vrijheid en zelfontplooiing symbool voor geluk. Zij zetten zich bij voorkeur alleen in voor iets dat ook hen zelf iets oplevert. Iets om rekening mee te houden.
3. De nieuwe generatie Z, globaal geboren na 1995, is in aantocht. Deze generatie bestaat over het algemeen uit netwerkers die werken vanuit gelijkwaardigheid, maar vastzitten in een hiërarchisch systeem.²⁶ Zij zijn vanwege vergrijzing een relatief kleine groep waarop de maatschappij in de toekomst zal gaan leunen. Ze zijn meer loyaal aan zichzelf en hun netwerk dan aan organisaties, zeker hiërarchische organisaties.²⁷

²⁴ E. Tolle, Een nieuwe aarde, De uitdaging van deze tijd, AnkhHermes, Deventer, 2015.

²⁵ I. Pronk, Grenzeloze generatie is narcistisch, Trouw, 1 dec. 2009,

²⁶ Hoe om te gaan met generatie Z?, Switch,
<https://www.switch.nl/hoer-om-te-gaan-met-generatie-z/>

²⁷ J. Ahlers en R. Boender, Generatie Z, Bertram & de Leeuw Uitgevers BV, 2011.

Bron: www.twing.nu, Angela Weghorst.

In een extrapolatie zet Angela Weghorst de generaties op een geloofwaardige manier naast de Maslow piramide. Generatie Z wordt door haar ook wel de generatie Zenz²⁸ genoemd, naar het woord sensitief. Dit omdat het volgens haar onderzoek ook vaak gevoelige kinderen zijn die 'anders' zijn en die aan een nieuwe wereld willen werken. Het is merkbaar dat in deze generatie een enorme potentie en vernieuwingsdrang aanwezig is. Denk bijvoorbeeld aan het fenomeen dat het aantal kinderen dat een eigen (vaak dienstverlenend) bedrijfje start in 5 jaar tijd is verdubbeld. Ook las ik dat bij kinderen van deze generatie een boosheid ontstaat over hoe slecht de huidige generatie met de aarde en het milieu omgaat. Generatie Zenz is volgens Angela Weghorst een generatie waarbij zingeving, verbondenheid en harmonie symbool staan voor geluk. Zij zijn opgegroeid in een tijd van aanslagen en wantrouwen (o.a. 11 sept 2001). Zij kennen geen tijd zonder sociale media en ze nemen informatie in een snel tempo op en verliezen even snel hun interesse. Voor hen is de economische en ethische crisis in de wereld het bewijs dat de competitieve en materialistische instelling van de vorige generaties niet werkt.

2.4 Hoopgevende theorieën

Alhoewel de komst van vernieuwingen niet te voorspellen is, en de ontwikkeling van de mensheid / de nieuwe mens ook niet, is er een veelheid aan theorieën die in dezelfde richting wijst. Deze ondersteunen het idee dat er een 'nieuwe tijd' en een bewustzijnsverandering op komst is en dat we daar als mens een rol in kunnen spelen. In Bijlage 3 worden een aantal besproken. Hier zijn zeker nog interessante details in te vinden.

²⁸ A. Weghorst, Anders, Het échte verhaal van Generatie Zenz, de 5- tot 25-jarigen van nu, 2016.

2.5 Conclusie en implicaties voor het genootschap

De visie van een nieuwe wereld, die na de Tweede Wereldoorlog, waarin vanuit verhevener gedachten bewust aan de vrede gewerkt wordt, is tot nu toe zeer beperkt bewaarheid. De chaos en onvrede lijken toe te nemen en van verheven gedachten is soms weinig te bespeuren. Het beeld dat media schetsen over sociaal economische aspecten, schandalen en onthullingen spelen hierbij een rol. Er zijn (nog steeds) redenen om aan te nemen dat dit niet een doemscenario betekent, maar dat juist het goede in de mens zichtbaar kan worden.

Mensen met een hoog ideaal lopen grote kans op bewuste tegenwerking, want systemen richten zich in werkelijkheid vaak niet op het belang van het geheel. Nieuwe onthullingen zijn niet denkbeeldig en het is van belang om juist de remmende factoren en tegenkrachten zichtbaar en bespreekbaar te maken, zodat de voortgang in het ideaal van een liefdevolle en menswaardige wereld zichtbaar wordt.

Deze nieuwe wereld is zeker mogelijk, gezien ook de verwachte kenmerken van komende generaties zoals de gevoeliger generatie Zenz. In de Meerjarenvisie wordt aangegeven dat het Apostolisch Genootschap zich meer wil richten op alle lidmaten, en de jongere generatie in het bijzonder. Dan zou de vraag voor het genootschap moeten zijn: Wat heeft deze generatie nodig en wat zou het genootschap daarin kunnen bieden?

Het is van belang om kritisch te zijn en om ons bewust te zijn dat er veel mis is in de wereld. Tegelijkertijd dienen we ons te realiseren dat we maar een klein stukje zien en dat het volledige beeld positiever kan zijn. Rebecca Solnit, journaliste en schrijfster, weerlegt het beeld dat het slecht gaat in de wereld en dat er, mogelijk zelfs juist dankzij tegenwerking en negatieve ontwikkelingen, voldoende reden tot hoop is. Er zijn vele positieve ontwikkelingen en initiatieven te noemen. Ze definieert die hoop niet als het idee dat alles goed is of zal zijn, maar als het zien van kansen die ons tot actie verleiden.²⁹ Die actie is belangrijk, want de dingen die we doen, doen ertoe, zo stelt ze – ook al weten we van tevoren niet hoe en wanneer ze ertoe doen, of wie of wat erdoor wordt beïnvloed.

De oplossing van een probleem ligt meestal op een ander niveau dan dat waarop het probleem zich manifesteert.

De kwaliteit van onze actie als Apostolisch Genootschap hangt volgens mij af van ons idee over de onderliggende oorzaak. Het gevaar bestaat dat we een gebrek aan solidariteit benoemen en oproepen om vooral daaraan te werken, zonder dat we de onderliggende geestelijke oorzaak (b.v. angst, onvrede en onvrijheid) bespreken en aan een oplossing daarvan werken. Alhoewel de generatie Z van zichzelf al veel op lijkt te hebben met solidariteit, is dit vaak nog onbewust en nog niet krachtig waardoor het (nog) niet gekoppeld is aan verantwoordelijkheidsgevoel of een gevoel van missie of ideaal. Daarvoor zijn persoonlijke ontwikkeling, zicht op de oorzakelijke wereld en 'de weg binnendoor' van belang.

Als het genootschap zich midden in de maatschappij wil positioneren, zal het in elk geval ook de visie op de oorzakelijke wereld explicieter moeten maken. Als we allen uit dezelfde bron voortkomen, waarom lukt het ons dan vaak niet om met passie en compassie te leven en wanneer lukt het ons wel? Of lukt het bijv. de nieuwe generatie prima in het eigen leven, maar hebben zij nog niet de macht om veranderingen in de maatschappij aan te brengen en lopen ze daar vast? Dit laatste lijkt me waarschijnlijker. Ook

²⁹ Rebecca Solnit, *Als je denkt dat het hopeloos slecht gaat met de wereld, Lees dan dit verhaal*, De Correspondent, 2016.

doelen als menswaardigheid en duurzaamheid zijn gevolgen, niet de oorzaak. In het volgende hoofdstuk onderzoek ik de oorzakelijke wereld, die volgens mij in het religieuze gevoel en de ziel ligt.

3. Nadere duiding van religieus gevoel en bezieling

Omdat blijkt dat verdieping en bezieling worden gemist in de erediensten³⁰ en omdat ik de ziel zie als de oorzakelijke wereld, ga ik in dit hoofdstuk in op het thema religie en spiritualiteit, ziel en bezieling. Ik onderzoek en benoem daarbij informatie over wat het religieus gevoel versterkt.

3.1 Wat is religieus gevoel?

Onder religie wordt volgens Wikipedia gewoonlijk een van de vele vormen van zingeving, of het zoeken naar betekenisvolle verbindingen, verstaan, waarbij meestal een hogere macht, opperwezen of god centraal staat. In de kenschets van het genootschap wordt het zo omschreven: "Als we het woord 'God' gebruiken, doen we dat om een naam te geven aan dat wat ons overstijgt en ontroert om zo, binnen de menselijke werkelijkheid, ruimte te geven aan het onzegbare."

De religieuze ervaring wordt vaak vanuit de psychologie beschreven. Het wordt gezien als een mystieke ervaring, een ervaring van iets dat het dagelijkse overstijgt, een extatische vereniging met een diepe waarheid die vier kenmerken heeft: Het is een onuitsprekelijk gevoel, het is een openbaring, het is overweldigend en verrassend en het gaat weer voorbij.³¹ Er zijn beschrijvingen in oude liedteksten die in de buurt komen van een dergelijke ervaring, denk bijv. aan de oude liedtekst 'Een stil en diep geluk in mij waar woorden, klanken falen, is dat ik luist'rend naar uw woord in God mag ademen'. Een dergelijk gevoel is meer een topervaring die niet iedereen zal kennen.

In het werkboek 'Eredienst en liturgie' van 2010³² wordt 'religieus gevoel' gedefinieerd als 'het besef dat ons leven opgenomen is in een werkelijkheid die oneindig groter is dan onze alledaagsheid.' Besef is echter niet hetzelfde als gevoel.

Een waarschijnlijke herkomst van het gebruik van de term 'religieus gevoel' is de ontleening van L. Slok aan psycholoog C.J. Schuurman, die onderscheid maakt tussen enerzijds kerk en godsdienst en anderzijds de persoonlijke religieuze ervaring.³³ Volgens Schuurman hangt de religieuze ervaring samen met: 'ontwaken, wakker worden, zien wat er gebeurt in je leven, ontdekken wat de samenhang is.' ... Men bereikt dan een toestand van *uiterste eenvoud* en *innerlijke stilte*, de geestelijke oertoestand ... "Het uiteindelijke doel is hereniging met de bron waaruit je ooit bent voortgekomen en ook weer naar toe zult gaan." Bij Schuurman werkt dit proces via zelfbezinning. Het Centrum van Zelfbezinning³⁴ is op deze filosofie gebaseerd en kent een voor apostolischen herkenbare cultuur van ontmoeting, respect, introspectie en bezinning op levenskunst. Dit centrum noemt zich overigens niet religieus.

³⁰ Meerjareavisie, blz. 14.

³¹ Guido Dierickx citeert in 'De buitenkant van religie, Een menswetenschappelijke rondleiding', 2007, de definitie van William James uit *The variety of religious experience, A study of human nature*, 1902.

³² Werkboek Eredienst en liturgie, Apostolisch Genootschap, Baarn, 2010.

³³ C.J. Schuurman, *Psychologie, godsdienst en religie, Een kritische bezinning op de grens van een nieuw tijdperk*, Van Loghum Slaterus, Arnhem, 1961. Zie www.geestkunde.net

³⁴ Zie www.zelfbezinning.nl .

In de hedendaagse theologie wordt het 'religieus gevoel' juist 'spiritualiteit' genoemd, omdat het niet specifiek een religieus kader heeft en ook door niet-religieuzen als zodanig kan worden ervaren.

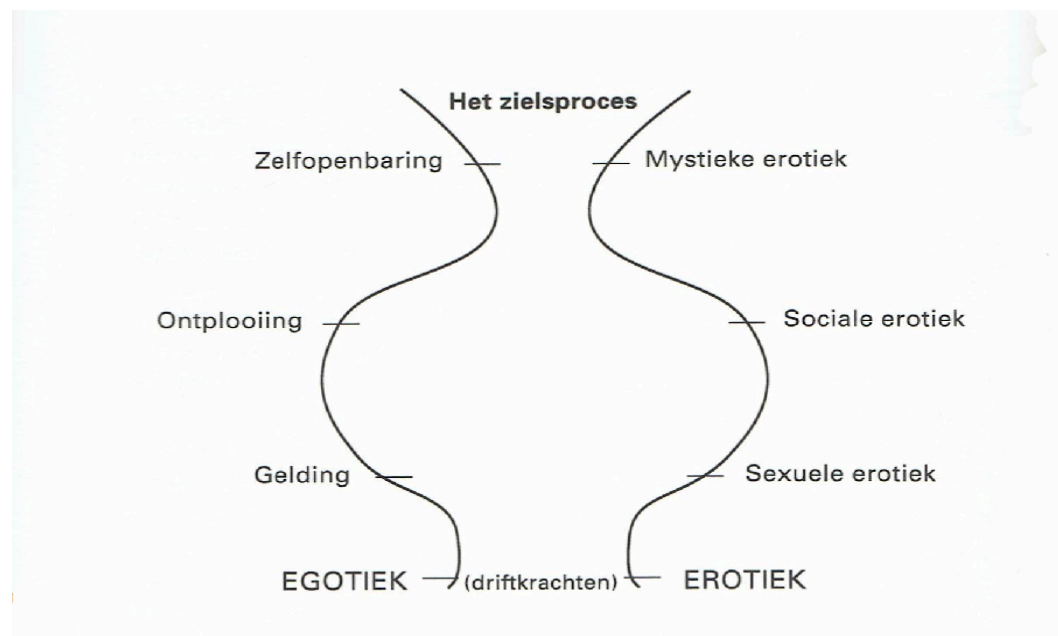
Het gevoel is naar mijn idee gelijksoortig aan wat Jill Bolte schrijft over de situatie dat haar linkerhersenhelft uitviel door een bloedprop.³⁵ Ze beschrijft zich één te voelen met alles, ook met alle materie. Zo'n mystieke ervaring kan in mijn eigen ervaring in sommige gevallen leiden tot diepe rust, overgave en acceptatie en in andere gevallen tot bezieling, tot nieuwe inzichten en creativiteit.

3.2 Ziel en bezieling

In de christelijke traditie werd wel gesproken van lichaam, ziel en geest, waarbij de ziel het niet-materiële deel van een mens is dat bij overlijden terug naar God gaat. In de psychologie wordt de ziel gelijkgesteld aan de psyche, die een bewust en een onbewust deel omvat. Soms wordt er onderscheid tussen het ego en de ziel gemaakt, of onderscheid tussen het ego en het (echte) zelf. Het ego wordt dan gevormd door sociale omgang en wenselijke aanpassingen (o.a. bij Jung).

Albert Schweizer geeft vanuit de theologie een definitie van een verlangen van de ziel dat dicht in de buurt van die van het genootschap komt: "Het besef dat er iets hoger is dan wijzelf, het brandende verlangen om in die wereld van licht te ademen en het licht nooit los te laten, het verlangen om kinderen van het licht te blijven."³⁶

Psycholoog Schuurman noemt de ziel het ontmoetingsveld tussen de binnen- en de buitenwereld, de ego- en de erotiek³⁷. Alan Seale, waarvan ik veel praktische oefeningen met de ziel heb geleerd, noemt het onze essentie, de kern van ons wezen.³⁸

³⁵ Werkboek Zelfbewust zijn, Apostolisch Genootschap, Baarn, 2105, Bijlage 1.

³⁶ M. Meier, 2010, Eerbied voor het leven, Happinez, artikel nr. 8.

³⁷ C.J. Schuurman, Perspectief der ziel, Weet ik werkelijk niet waarvoor ik leef? Zesde druk, AnkhHermes, 1984. Eerder uitgegeven bij Van Loghum Slaterus, Arnhem.

³⁸ A. Seale, Het manifestatiewiel, Heart Media, Vleuten, 2010.

Bij Schuurman komt 'de (nieuwe) mens' tevoorschijn bij een balans tussen egotiek (individualisering, zelfontplooiing en zelfopenbaring) en erotiek (verbondenheid op seksueel, sociaal en religieus gebied, ook vertaald in de term 'gemeenschapsleven'). Het gaat om de transformatie waarin deze driftkrachten samen tot een hoger, menswaardig niveau leiden.

Praktisch gezien gaat het om het verkrijgen van een diep contact met de ander dat ons een ervaring van bevrijding kan geven. Daarvoor is het allereerst nodig om een diep contact met jezelf te hebben. Volgens mij is dit nog steeds de kern van de apostolische visie: *het hogere ontstaat in het diepe contact met de ander.*

Individualisme heeft een functie

Verder geeft dit model aan dat het individualisme een functie heeft en een basis vormt om te ontwikkelen in de richting van verbondenheid. Zelfinzicht ontstaat o.a. door de wereld en de ander als een spiegel te zien. Tenslotte is een belangrijke visie dat door bewustwording (o.a. van onze driften en verlangens) er een samenwerking tussen het onbewuste en het bewuste komt waardoor we onze verantwoordelijkheid als mens meer gaan nemen en zelfs oorlogen kunnen voorkomen.

Volgens Alan Seale helpt in dit proces van bewustwording het contact tussen ego en ziel om 'de stroom te volgen' in verwarrende tijden. Hij gaat ervan uit dat we daarmee ook in contact komen met een ons overstijgende wijsheid (geest, intuïtie genoemd) en zo het antwoord op levens- en richtinggevende vragen 'in onze eigen ziel' kunnen vinden. Dit leidt vaak tot zelfinzicht en creatieve en passende oplossingen. Dit basisprincipe pas ik regelmatig toe in mijn praktijk. Ook de thema avonden 'Zelfbewust zijn'³⁹ zijn op dit principe gebaseerd.

Ik ben door mijn apostolische achtergrond en opvoeding in de tijd van apostel L. Slok sterk beïnvloed door de gedachten van Schuurmans. In mijn praktijk werk ik succesvol met de oefeningen van Alan Seale. Ik heb drie basiskennmerken van de ziel gedefinieerd:

Gevoel, daarmee duid ik op een gevoel dat dieper en duurzamer is dan emoties. Het gaat over een zuiver aanvoelen en weten wat goed is voor jezelf en voor het geheel.

Groei, dat is een basisverlangen vanuit de ziel dat te maken heeft met het willen groeien door het leren van levenslessen.

Grootsoverheid, dat gaat over het verbonden willen zijn met een macht of kracht die groter is dan jezelf, die je overstijgt en om ruimte geven aan die kracht in jezelf.

Bij cliënten ervaar ik dat afwezigheid van deze drie aspecten een gevoel van verdriet of heimwee geeft, bijvoorbeeld ook het idee dat je meer bent dan alleen consument of je werk en dat er meer moet zijn in het leven. Ze ervaren een grotere mate van geluk en/of bezieling naarmate ze meer onbewuste pijnen en belemmeringen loslaten en de genoemde aspecten in hun leven toelaten. Ziel en religieus gevoel zijn in deze context nauw met elkaar verweven. Het religieus gevoel, de religieuze ervaring en ook bezieling (het woord ziel zit daar al in) hebben in elk geval met de ziel te maken.

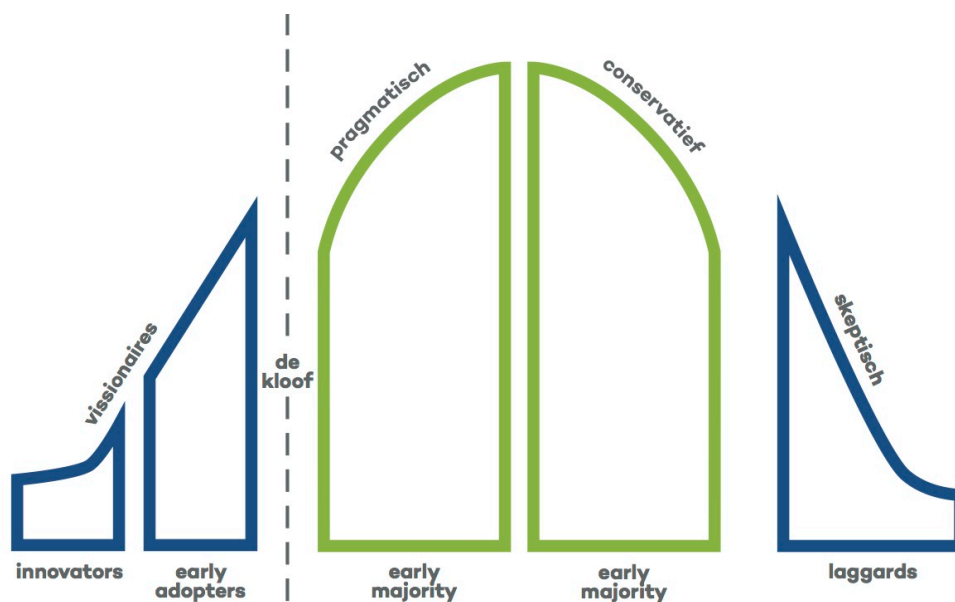
Heel kort samengevat kun je zeggen dat een religieuze ervaring ontstaat als de ziel geraakt wordt. In een ander artikel ga ik concreter in hoe dit bewerkstelligd kan worden tijdens een eredienst.⁴⁰

³⁹ Zie www.vindhetantwoordinjezelf.nl

⁴⁰ Ronald de Waal, Tips voor een inspirerende eredienst, via mij beschikbaar.

3.3 De acceptatiecurve van spiritualiteit

In Bijlage 3 wordt toegelicht dat de woorden 'God' en 'spiritualiteit' in deze tijd beladen zijn, maar dat er een nieuwe golf van belangstelling is voor oosterse wijsheid en verbinding tussen lichaam en geest. Derde golf of niet, in deze tijd zou je kunnen spreken van terugkeer van het spirituele gedachtegoed in de samenleving. Ik zou het zelf beschrijven als de opkomst van een nieuw idee. Het idee dat we na een eeuw waarin kapitalisme, wetenschap en techniek voor grote vooruitgang hebben gezorgd, we als mensheid daar nu niet veel verder mee komen in onze ontwikkeling. Dat we het dichterbij onszelf moeten zoeken. Maatschappelijke verschijnselen en productintroducties kennen een zogenaamde 'acceptatiecurve'.

De acceptatiecurve.

Op basis van mijn interpretatie van het onderzoek 'God in Nederland', van de beschreven populariteit van 'spirituele' boeken, de opkomst van mindfulness, de komst van de generatie Z en mijn eigen persoonlijke ervaringen durf ik de stelling aan dat we ons reeds bevinden op de opgaande lijn van een nieuwe acceptatiecurve met betrekking tot nieuwe spiritualiteit. Dat houdt in dat de 'early adopters' als voorlopers de 'nieuwe spiritualiteit', onder welke naam dan ook, accepteren als realiteit en dat we in het gebied komen van 'de kloof' waarbij dit steeds meer gemeengoed wordt. Het is een ontwikkeling die niet te negeren valt. Binnen het genootschap zijn er steeds meer leden in mijn kennissenkring die regelmatig mediteren.

3.6 Mijn conclusie

In de huidige samenleving hebben woorden als 'spiritualiteit' evenals 'God' niet altijd een positieve associatie. Er is volgens een aantal theorieën sprake van een chaos die op een overgang naar een andere tijd en een andere wereld duidt met een hoger bewustzijn. De basis voor die transformatie is de persoonlijke bewustwording van zo veel mogelijk mensen. De interesse voor die persoonlijke transformatie blijft onverkort groeien en kan o.a. volgens de visie van Schuurman, waarop een deel van de apostolische filosofie is gebouwd, het individualistische overstijgen. Om dit te verbinden met het vorige hoofdstuk gebruik ik een citaat van Albert Einstein:

‘De intuïtieve geest is een godsgeschenk, het rationele verstand de dienaar. We hebben een maatschappij geschapen die de dienaar vereert en het geschenk is vergeten.’

Persoonlijke ontwikkeling kan het religieus gevoel en spiritualiteit wel verder versterken en een omkering van dienaar en geschenk bewerkstelligen. Een persoonlijk inzicht of doorbraak kan een verbinding zijn met het sociale en religieuze aspect. (Wat is mijn bijdrage?) Hieruit kan ‘de nieuwe mens’ en ‘de nieuwe wereld’ zich ontwikkelen.

De generatieverschillen zijn gedeeltelijk terug te leiden tot de niveaus van Maslow. Er zijn, ondanks de achteruitgang die in het vorige hoofdstuk werd genoemd, voldoende redenen om aan te nemen dat deze ontwikkeling zich in de nieuwe generaties voort gaat zetten en dat juist de behoefte aan verbondenheid en aan transcendentie / religieuze ervaring groter zal worden.

4. Hoe ontstaat een krachtige beweging?

In dit hoofdstuk ga ik eerst nader in op hoe nieuwe ontwikkelingen binnen het genootschap aansluiten bij de behoeften van jong volwassenen. Ik beperk me hier tot het onderdeel ‘ontmoeten’ in bijv. thema-bijeenkomsten en zingesprekken, waar ik zelf ook veel ervaring mee heb opgedaan. Deze pijler uit de Meerjarenvisie is overigens niet nieuw. Op deze manier worden de jeugdkringen al sinds de jaren zeventig georganiseerd. Het nieuwe is dat deze bijeenkomsten nu ook extern gericht zijn en niet meer uitsluitend op jeugd.

Ik leg hier een link met enkele behoeften zoals die in Bijlage 2 worden genoemd. Daarna behandel ik twee belangrijke uitgangspunten voor een krachtige beweging, tenslotte ga ik kort in op de onderstroom die bepalend is voor de kracht van een organisatie.

4.1. Wat is er al? Aansluiting bij behoeften

Als we naar spiritualiteit als innerlijke ervaring kijken, zijn er in de apostolische visie veel aanknopingspunten met de behoeften van de nieuwe generaties. In de ontmoetingen bij de thema-avonden Praktische levenswijsheid van het Apostolisch Genootschap lijkt voor een deel aan deze behoefte voldaan te kunnen worden. Er wordt bijv. niet ‘hierarchisch’ verteld hoe het zit, maar er wordt in de ontmoeting ondersteund om het antwoord in jezelf te vinden.

Ik behandel een aantal behoeftes die eerder zijn besproken. Er is allereerst behoefte aan rust in de hectiek (zie ook Bijlage 1). Trainingen in mindfulness en meditatie nemen een hoge vlucht. De eerste wordt inmiddels vergoed door veel ziektekostenverzekeraars. Belangrijk resultaat van deze trainingen is meer rust in je hoofd en minder stress. Verder is er behoefte aan groei. Het zoeken naar een gevoel van zingeving vanuit waarden die bij je passen is terug te vinden in mensen die met praktische levenswijsheid in aanraking komen. Dat dit aansluit is bijv. terug te vinden in citaten (ingekort) van deelnemers aan de thema-avonden Zelfbewust zijn: “Ik was mezelf verloren en deed mezelf anders voor dan ik was. Een belangrijke waarde voor mij blijkt te zijn dat ik echt heel veel geef om anderen.” Een andere deelnemer geeft aan: “Het gaf mij wat rust en ik kan mezelf iets beter vinden.”⁴¹

Het willen geven om anderen en het zoeken naar meer verbondenheid en liefde is een thema dat ik terugzie in gesprekken met deelnemers bij

⁴¹ Thema ontmoetingen Zelfbewustzijn, promotievideo, Baarn, 2018.

Praktische levenswijsheid en in mijn praktijk. Hierbij wordt overigens niet de verbinding met iets overstijgends benoemd. Dit is wat ons mens maakt en de samenleving menswaardig.

Mijn conclusie is dat de aspecten rust, verbondenheid en groei belangrijk zijn, omdat we mens zijn en, als we bewust worden van onszelf, ook zingeving zoeken vanuit de ziel. Dit houdt volgens mij in dat ook enige latente behoefte aan zingeving kan worden aangeropen en geactiveerd en dat het genootschap hier een nog grotere rol in zou kunnen spelen.

4.2 Wat is er nog nodig om dit ideaal aantrekkelijk te maken?

In het eerste hoofdstuk begon ik met de vraag of het gedachtegoed van het genootschap nog relevant is als het idee van evolutie naar iets nieuws en voornameers lijkt te verwateren. In Hoofdstuk 2 trachtte ik aan te tonen dat het idee juist dankzij onvrede nog relevant kan zijn en dat er redenen zijn om te geloven in een omkering. In Hoofdstuk 3 wordt helder dat ook de persoonlijke ontwikkeling meewerkt aan bewustwording en ontwikkeling van een religieus besef en dat de ziel daarin een belangrijke rol speelt. Hoe kan dit vertaald worden naar versterking van het ideaal en een krachtiger beleving? Het gaat daarbij om het idee dat liefde een transformatie geeft naar een nieuwe wereld die persoonlijk merkbaar en beleefbaar wordt. Door alleen te spreken over dat ideaal en te vragen om mee te werken neemt de bereidheid in deze hectische tijden onvoldoende toe. Als de transformatie niet persoonlijk beleefd kan worden blijft het apostolische gedachtegoed een mooi idee dat in weekbrieven wordt besproken en waar men wel of niet sympathie voor kan hebben. Ik hanteer hierbij twee uitgangspunten.

1. Als het geloof in een nieuwe wereld te veel op de achtergrond raakt, dan gooien we het kind met het badwater weg, omdat het diepere verlangen van de ziel niet meer kan worden opgeroepen. Om in de terminologie te blijven: het is letterlijk een verwatering van het geloof.
2. Pas als je zelf kunt voelen en ervaren hoe mooi en bijzonder deze nieuwe wereld is, ga je graag aan de slag om dat samen verder te onderzoeken en mee te helpen ook anderen te inspireren. De 'what's in it for me' zou moeten zijn: ik ervaar dat ik bewuster en liefdevoller leef en dat er in mijn eigen leven daardoor iets verandert. Tevens geeft een positieve persoonlijke beleving de mogelijkheid om gemakkelijker kleur te bekennen. Het besef ontstaat dan: wij zijn die nieuwe wereld.

Als je een schip wilt bouwen, trommel dan geen mensen op om hout te verzamelen. Ga geen werk verdelen en geef geen orders. Leer hen in plaats daarvan verlangen naar de eindeloze zee.

Activiteiten die het geloof in jezelf en daardoor in een nieuwe wereld met een hoger bewustzijn versterken zullen bijdragen aan dit gezamenlijk ideaal.

4.3. De onderstroom verder activeren

Het is bij veranderingen van belang om de onderstroom van de interne motivatie en bezieling bewust aan te sturen. De leiding dient zich niet op de bovenstroom (organisatiedoelstellingen, strategieën, gedrag, kennis en vaardigheden) te richten maar op de onderstroom. Deze bepaalt de uiteindelijke organisatierichting. In het verleden en ook nu nog worden veranderingen aangekondigd zonder urgentie ervan duidelijk aan te geven in de richting van de broeders en zusters. Dat maakt het moeilijker om veranderingen te accepteren.

Verder leek het vaak alsof zaken worden afgeschaft, zoals God rechtstreeks aanspreken, terwijl daar niet iets nieuws voor in de plaats komt wat voelt als versterking van de ziel. Dat vergroot de gevoelens van onzekerheid en onveiligheid die er al zijn bij een transitie zoals het Apostolisch Genootschap die doormaakt. In het algemeen onderkent men in organisaties fasen van transitie in de onderstroom, te beginnen met een rouwproces van loslaten van het bekende en eindigend met het ervaren van nieuwe successen in de nieuwe opzet.⁴²

Belangrijk bij transities is allereerst om niet alleen uit te leggen wat en waarom, maar eerst begrip te tonen voor kritiek en ruimte te geven aan een rouwproces dat in de onderstroom, de gevoelswereld, zich afspeelt. Het 'beter uitleggen', een woord dat bij de toelichting van de Meerjarenvisie werd gebruikt, biedt geen oplossing.

Naarmate het proces vordert is het zaak om ruimte voor nieuwe ideeën te geven zodat nieuwe initiatieven ontstaan. Dit is na enige jaren wel gebeurd. En nu is het vervolgens belangrijk om, als men de andere fasen heeft kunnen afsluiten, de successen van de verandering zelf te kunnen ervaren. Een belangrijke tip zou kunnen zijn om zelf eens deel te nemen aan thema-avonden of zingsprekken of om uit reacties van deelnemers te ervaren hoe bijzonder het is om met elkaar in een veilige sfeer levensvragen te bespreken. Dit kan ook in een eredienst gebeuren.

5. Suggesties voor de toekomst

Het genootschap lijkt zich met betrekking tot de visie op de toekomst nog in de fase probleemnuancering/probleemverheldering te bevinden. Uit de vorige hoofdstukken komt een aantal voorwaarden naar voren om tot een krachtige beweging te komen. Ik noem ook een aantal factoren die tot afbrokkeling leiden. Hiermee hoop ik een bijdrage aan een opbouwend gesprek over de toekomst te leveren.

5.1 Voorwaarden voor inspiratie en motivatie

Welke voorwaarden moeten worden vervuld om inspiratie en motivatie te blijven bieden in de toekomst?

Overkoepelende voorwaarde: het (verzorgen en) raken van de ziel, door zich kwetsbaar en zoekend op durven stellen en vanuit eigen geraaktheid en inspiratie spreken. Het religieuze van het religieus-humanistische is voor mij vooral de ziel van waaruit verbinding jezelf, met de oorsprong /het overstijgende en met anderen tot stand kan komen.

1. Drie G's zijn hierbij van belang (dit is een uitwerking van par. 3.2.):
 - dieper Gevoel (het gaat niet om uitvergroten van de emotie),
 - geestelijke Groei (verlangen hiernaar bevredigen door de mogelijkheid te bieden tot persoonlijke transformatie, bijv. intuïtie leren gebruiken en daarnaast een kader van positieve ontwikkeling schetsen zoals het geloof in een nieuwe wereld),

⁴² M. Thiecke, B. van Leeuwen, Systematisch transitie management, Fasen van transitie. Fase 1: urgentie en loslaten, fase 2: onzekerheid, fase 3: creatie, fase 4: nieuw begin.

- de Grootseheid van het ons overstijgende benoemen, bewustwording van de eigen grootseheid door verbinding te maken met het ons overstijgende grootse, bijv. door verwondering of verbondenheid.
2. De boodschap zo veel mogelijk aansluiten op de persoonlijke behoefte in plaats van op de doelstelling van het genootschap. Dus vanuit de op een na laatste zin van het geloofsverhaal: 'Het geeft zin aan ons bestaan en draagt bij aan ons levensgeluk' als het ware terugredeneren: wat maakt dat ik gelukkig word, wat maakt dat ik kan vertrouwen, waar komt mijn creativiteit vandaan, etc. Dit zal per persoon verschillen. Toch zal op een dieper niveau altijd de balans tussen zelfontplooiing en de behoefte aan verbondenheid blijven spelen. Het hogere ontstaat in het diepe contact met de ander (zie Schuurman, paragraaf 3.2,).
 3. Grootseheid, verwondering, overgave, intuïtie, dienstbaarheid aan een hoger doel en dankbaarheid vaker concreet noemen met voorbeelden, zodat ook het religieuze wordt benoemd. De transformerende kracht van dankbaarheid die helpt bij creëren van voorspoed. Het (opnieuw) cultiveren van diep gevoelde dankbaarheid en verwondering zal ook binnen het genootschap meer kracht genereren.
 4. Ruimte voor individuele inzichten vergroten, openheid tonen naar persoonlijke inzichten. Moderne wetenschappelijke inzichten, spirituele en psychologische inzichten gebruiken. Daarnaast openheid tonen voor persoonlijke inzichten door apostolische kaders (of mogelijk ontstane dogma's) te durven doorbreken. Bijvoorbeeld: Apostolischen geloven niet in een leven na de dood. Zo kunnen we nieuwe generaties steunen in hun groei en ontwikkeling zonder onze ballast aan hen door te geven.
 5. Nadrukverschuiving van het gemeenschapsleven naar de bewuste authentieke mens, waarbij zelfbevestiging belangrijk is. Stimuleren en faciliteren van krachtige authenticiteit, van voortdurende piekervaringen, zoals Schuurman het noemt, als vervolg op het gemeenschapsleven. Dit vraagt ruimte voor verschillende visies en manieren om in liefde aan een menswaardige wereld te bouwen. In de implementatie van de Meerjarenvisie wordt aan deze verschuiving een goede aanzet gegeven. Om bij grote verschillen toch elkaar te inspireren is meer horizontale uitwisseling / ontmoeting nodig om van elkaar te leren en een gemeenschappelijk ideaal te behouden. Het werken aan de liefde in jezelf kan hierbij een centraal bindend gegeven zijn en blijven.
 6. Niet alleen uitwisseling over wat je bezielt, maar ook delen wat jouw weg tot bezieling is geweest.
 7. Apostolische idealen niet te klein maken. Geloof in 'een nieuwe tijd' is een belangrijk onderdeel. Die kan er ook komen als we allemaal een klein stapje maken. We hoeven niet allemaal Nelson Mandela te zijn, maar we zijn gezamenlijk in verbondenheid met het ons overstijgende in staat tot iets zeer grootse. (Zie paragrafen 2.3 en 2.4.)

5.2 Nieuwe generaties betrekken

Wat zijn voorwaarden die dit over de generaties heen levend laat blijven en aanzet tot het nemen van verantwoordelijkheid?

Overkoepelende voorwaarde: Meer jongeren in de organisatie inzetten zodat de nieuwe generatie zich kan herkennen.

1. Het lijkt voor de nieuwe generaties inspirerender en krachtiger om te werken vanuit de vreugde van de persoonlijke transformatie dan vanuit frustratie over milieu en gebrek aan duurzaamheid. Vanuit persoonlijke transformatie ontstaat ook geloof in transformatie van de wereld.
2. Oorzaak en gevolg hierbij helderder maken. Wat gebeurt er als ik alleen vanuit mijn ego blijf leven, en wat wordt er mogelijk als ik bewust aan mezelf werk? Als ik concreet ervaar dat het me gelukkig maakt, zal ik hieraan willen werken.
3. Meer reflectie op praktische levenswijsheid, met name op de ziel gericht. Bijv. (opnieuw) het bevrijdende laten ervaren van het loskomen van de ratio alleen, vertrouwen in en overgave aan het leven (het vroegere woord godsvertrouwen) en intuïtie leren gebruiken. Hiervoor blijft het nodig om dit te oefenen.
4. Toegankelijke, niet-hiërarchische (netwerk)structuren. Meer ruimte voor spontane niet-dichtgetimmerde ontmoetingen, zoals de structuur van het jongeren netwerk dat ooit bestond. Bestaande netwerken, zoals studentenbijeenkomsten ondersteunen.
5. Vergroten van de bereidheid om aan zichzelf te werken en meer begeleiding daarin, zonder een bepaalde manier op te leggen. Het gaat verder dan alleen oefenen in je tweede reactie. Het vraagt om inzicht dat het oefening vergt. Hoe word ik meer liefdevol? Vind het antwoord in jezelf, dus met ontmoeting en begeleiding, is hierbij een prima aanpak.
6. Niet alleen voor apostolischen, maar kleurrijk en voor iedereen. Het religieuze beleefbaar maken, zodat meer mensen in de ziel geraakt worden. Verschillen in visie benoemen en niet verdoezelen. Elkaar inspireren en ondersteunen om zelf het eigen antwoord te vinden. Het overstijgende laten zien zodat er bruggen gebouwd worden. Alleen vanuit helderheid en oprechtheid kan wederzijdse waardering ontstaan.
7. Maatschappij-kritisch zijn en ook intern prikkelen. Zowel maatschappelijke onvrede als onvrede in het genootschap (de onderstroom) voor de leden duidelijk benoemen en bespreken. Inzicht in achterliggende oorzaken kan helpen om negatieve uitlatingen en gedragsuitingen beter te begrijpen en te hanteren. De angel kan er dan worden uitgehaald. Tevens meer en betere aandacht voor het rouwproces bij het loslaten van oude vormen.

5.3 Risico's

Wat zijn mogelijke factoren die bovenstaande gedrevenheid in de weg staan of zelfs een verdere afbrokkeling veroorzaken?

1. Het spreken vanuit het ego (en het daarbij negeren van de ziel), waaronder
 - uitleg met de bedoeling anderen te overtuigen,
 - een te grote nadruk op de eigen persoonlijke ervaringen, een ego-verhaal alsof men zich wil bewijzen,
 - nadruk op een perfecte bijeenkomst en de inhoud in plaats van op een inspirerend contact met de aanwezigen,
 - te vaak oordelen uitspreken over anderen en over de gebeurtenissen in de wereld.

Meer over hoe dit beter in te vullen zie mijn artikel hierover.⁴³

2. Het spreken vanuit de doelstellingen van het genootschap. De behoefte van de nieuwe generatie om onderdeel te zijn van een organisatie is nihil.

⁴³ R. de Waal, Tips voor een inspirerende eredienst, via mij beschikbaar.

3. Externe communicatie en uitleg van de Meerjarenvisie die rationeel overkomt en de ziel niet raakt geeft een gevoel van onbehagen: 'Het is niet mijn ding'.
4. Het religieuze en overstijgende (dat voornamelijk in de liederen naar voren komt), wordt te weinig benoemd tijdens diensten. De oproep 'Er zijn mensen nodig die...' uit de Meerjarenvisie kan een rationele, humanistische overweging blijven als het religieuze aspect niet meer wordt benoemd.
5. Bij het 'in liefde werken aan menswaardige wereld' alleen de nadruk leggen op gewenste waarden en voorbijgaan aan de bereidheid om aan jezelf te werken en manieren om er te komen.
6. Het klein maken van apostolische idealen en rationeel realisme. Bijv. alles relativeren, ontleden of weglachen.
7. Niet geïnspireerd worden om aan zichzelf te werken.
8. Te weinig invloed van bezielde jongeren op het beleid van het genootschap, en gebrek aan ruimte ervaren om 'hun eigen' dingen te doen binnen de organisatie.
9. Stimulering van onvrede en egoïsme in de maatschappij door het aanwakkeren van angsten. Hierdoor ontstaat onverschilligheid en haat in plaats van meer liefde.

6 Samenvatting en conclusies

In het voorgaande heb ik getracht mijn persoonlijke bevindingen te onderbouwen. Uitgangspunt is dat ze persoonlijke zijn, bedoeld om te komen tot verdere interne dialoog en meer gezamenlijke inspiratie met betrekking tot de toekomst van het genootschap. Hier vat ik een en ander samen, soms in andere bewoordingen.

1. Ondanks dat het idee van de Apocalyps of van een letterlijke wederkomst is losgelaten blijft het idee van een 'nieuwe tijd' binnen het apostolische werk een uniek en kenmerkend thema dat aandacht verdient.
2. Het religieuze aspect kan de unieke kracht van het genootschap blijven als het (opnieuw) wordt onderbouwd. Transformatie of een nieuwe wereld gaan niet buiten de ziel om. Inzicht daarin is van belang. Hoop en het geloof in opgang gaat samen met het bewijs in het persoonlijke leven. Geloof in een nieuwe wereld ontstaat alleen als men ontwikkeling bij zichzelf constateert. Vertrouwen vanuit 'Ik ben zelf de nieuwe dag'.
3. De behoefte aan spiritualiteit en aan transcendente ervaringen neemt juist in deze tijd toe, omdat bestaande systemen wankelen en weinig houvast te vinden is. De intuïtie en intelligentie van de ziel kan juist dan mensen een houvast geven omdat soms alle rationele verklaringen falen.
4. De ziel speelt een belangrijke rol in het optimaal functioneren van de mens, juist ook in onzekere tijden waarin angst een rol speelt biedt het actief afstemmen van ego en ziel ruimte voor liefdevolle en creatieve oplossingen.
5. De conclusie die vaak getrokken wordt dat de mens van nature slecht is waardoor de 'opgang' stagneert is voorbarig. Er lijkt eerder sprake van tegenwerking en focus op het negatieve waardoor er vooral achteruitgang zichtbaar is. Het is van belang juist ook de remmende factoren en tegenkrachten zichtbaar en bespreekbaar te maken die de 'opgang' stagneren, zodat zichtbaar wordt hoe de voortgang in het ideaal van een liefdevolle en menswaardige wereld verder kan worden gebracht.
6. Er is aantoonbaar sprake van evolutie, alleen al zichtbaar in de kenmerken van de nieuwe generaties. Echter evolutie is geen geleidelijk proces maar kent plotselinge veranderingen. Een plotselinge verandering of omwenteling wordt meestal vooraf gegaan door chaos. Er worden verschillende voorspellingen hierover gedaan. Het is een reële

- mogelijkheid dat we ons midden in een belangrijke omwenteling in dat proces bevinden.
7. De nieuwe generatie Zenz is gevoeliger en kent meer zachtheid. Bij hen staat verbondenheid en harmonie en ook zingeving centraal. Dit geeft zicht op de komst van een nieuwe, zachtere wereld en biedt ook aanknopingspunten voor het genootschap. Door te focussen op wat deze generatie nodig heeft om hen te ondersteunen op welke manier dan ook kan het genootschap een belangrijke rol blijven spelen in de ontwikkeling naar een nieuwe wereld. Het lijkt voor deze generatie inspirerender en krachtiger om te werken vanuit de vreugde van de persoonlijke transformatie dan vanuit frustratie over milieu en gebrek aan duurzaamheid.
 8. Aandacht en ruimte voor groei en bewustwording hebben een therapeutisch effect. Dit is al decennia lang een sterk punt van het genootschap geweest.
 9. Vernieuwing begint bij bewustzijn. Als het gaat om liefde en menswaardigheid in de wereld brengen dan is het goed om de definities en het kader helderder te stellen. Bijv: Het tegenovergestelde van liefde is egoïsme. Egoïsme ontstaat uit onbewustheid. Hieruit volgt dat het werken aan bewustwording van het eigen ego, van de oorzakelijke wereld, de belangrijkste stap is die gemaakt dient te worden. Vanuit dat bewustzijn kun je 'bevrijding ervaren' en de kracht van het ego en van de ziel bewuster gaan inzetten voor het grote geheel.
 10. Als er meer compassie, solidariteit en duurzaamheid gewenst is, dan is eerst aandacht voor de oorzakelijke wereld nodig, voor de ziel. De kwaliteit van onze actie als Apostolisch Genootschap hangt volgens mij af van ons idee over de onderliggende oorzaak, zoals in het vorig punt aangegeven. Het gevaar bestaat dat we een gebrek aan solidariteit benoemen en oproepen om vooral daaraan te werken, zonder dat we de onderliggende geestelijke oorzaak (b.v. angst, onvrede en onvrijheid) bespreken en eerst aan een (persoonlijke) oplossing daarvan werken.
 11. Het kan zijn dat het (een deel van) de nieuwe generatie al prima lukt in het eigen leven duurzaamheid, compassie en solidariteit te bewerkstelligen, maar dat zij (nog?) niet bij machte is om veranderingen in de maatschappij aan te brengen en daarin vastlopen. Nieuwe generaties zoals de generatie Z hebben behoefte aan een kader vanwaaruit ze krachtig kunnen leven. Wat is de onderliggende oorzaak dat iets wel/niet werkt? In alle gevallen vormt bewustwording en persoonlijke ontwikkeling een sleutel.
 12. Het faciliteren van deze generatie sluit aan bij de intentie die uit de Meerjarenvisie spreekt om een leer- en werkplaats voor jongeren te worden op het gebied van levenswijsheid. Het vraagt echter een niet-hiërarchische organisatie die op basis van gelijkwaardigheid ondersteuning biedt in het inspireren van elkaar. Het lijkt lastig binnen de huidige structuur te passen. Het genootschap zou bijv. een netwerkstructuur of andere initiatieven vanuit de jongeren (zoals eerder het jongeren netwerk) in de toekomst kunnen omarmen en ondersteunen en huidige informelere initiatieven met elkaar verbinden en zichtbaar maken.
 13. In het Apostolisch Genootschap is er, net als in de maatschappij, sprake van een transitiefase en dat vraagt ook om transitie management met o.a. meer aandacht voor gevoelsaspecten die komen kijken bij het afscheid nemen van het oude. Gelijktijdig is het van belang om op gevoelsniveau positief te ervaren wat de veranderingen inhouden.
 14. Met name in Hoofdstuk 5 worden suggesties gedaan om inspiratie en motivatie te bieden in de toekomst. We zijn in het genootschap nog in de fase van probleemverheldering/probleemnuancering. Concretere stappen naar oplossingen worden relevant als er over deze voorwaarden intern meer consensus is.

Bijlage 1: Enige maatschappelijke ontwikkelingen

- De mens werkt minder uren dan ooit, terwijl hij het gevoel heeft het alleen maar drukker te krijgen. Een mogelijke oorzaak is de moderne technologie en de 'noodzaak' om online te zijn.⁴⁴
- Rust is een luxe goed geworden. Een 9 tot 5 mentaliteit wordt niet geaccepteerd in het bedrijfsleven.⁴⁵
- Het aantal mensen dat zich niet prettig voelt en antidepressiva slikt is 1,1 miljoen alleen al in Nederland.
- Eenzaamheid in de maatschappij, zowel onder ouderen als jongeren is toegenomen.
- Gezinnen bestaan inmiddels grotendeels uit tweeverdieners en het aantal eenoudergezinnen stijgt gestaag door.⁴⁶ Beide ontwikkelingen belasten de betreffenden.
- De verschillen tussen arm en rijk zijn verder toegenomen en welzijn neemt af (o.a. door toenemende vervuiling).⁴⁷
- Het aantal deelnemers aan de voedselbanken en de armoede neemt jaarlijks nog steeds toe.⁴⁸ Het aantal mensen dat een nulurencontract en/of het minimumloon verdient neemt toe. Sinds 1993 neemt het aantal minimumloners toe, het was in 2015 een half miljoen.
- Lonen zijn in Nederland gestagneerd. Met name de midden- en onderklasse lijdt hieronder.^{49 50}
- Het schrikbeeld van toenemende werkloosheid heeft geleid tot steeds verdergaande toegevingen aan bedrijven door de overheid.⁵¹
- Het schrikbeeld van moslimterreur heeft geleid tot verregaande uitholling van burgerrechten inclusief het recht op privacy.
- Mensen worden vooral als consument gezien en voelen zich vaak niet in hun behoeften gehoord en/of achtergesteld bij anderen.⁵²
- 'Eigen kracht en zelfredzaamheid' wordt gepropageerd (participatiemaatschappij). Het idee dat je voor jezelf hoort te kunnen zorgen en overal zelf verstand van moet hebben legt een hoge druk op ieder persoonlijk. (Mogelijk dat het individualisme hiermee wordt gestimuleerd?)
- Gebrek aan vertrouwen in mensen leidt tot steeds meer procedures en regelgeving.
- In 2015 waren voor het eerst meer mensen arbeidsongeschikt door psychische klachten en gedragsstoornissen dan door lichamelijke problemen.⁵³
- In het politieke systeem is sprake van post-democratie, doordat bedrijfslobbyisten en rijken meer invloed hebben dan de bevolking. Deze invloed neemt steeds verder toe.⁵⁴

⁴⁴ P. Lyer, Stille geeft je zicht op het grotere geheel van je leven, Hapinez 6, 2016.

⁴⁵ jongburnout.nl .

⁴⁶ Bron: CBS.

⁴⁷ o.a. Th. Piketty, Kapitaal in de 20e eeuw, De Bezige Bij, 2014. en R. Bregman, 'Al onze theorieën over het kapitalisme weerlegd in één grafiek', De Correspondent.

⁴⁸ <http://www.schagen24.nl/nieuws/nieuws/Feiten-en-Cijfers-Voedselbanken-Nederland/1305>, www.voedselbankennederland.nl

⁴⁹ Bedreigen globalisering en robotisering de middenklasse? Nederland bewijst het tegendeel, FD, 19 mei 2017.

⁵⁰ Goedkoop is duurkoop, januari 2017.

<https://www.vpro.nl/programmas/prijsvechter/gidsartikel.html>

⁵¹ <https://www.scholieren.com/profielwerkstuk/25826> Negatieve effecten van globalisering.

⁵² J. Luyendijk, Wat me opviel aan de eerste stemmer, februari 2017, analyse van interviews in kunnenwepraten.nl, column op www.decorrespondent.nl .

⁵³ Aantal burn-outs flink toegenomen na crisis, nu.nl, 15 okt. 2015.

⁵⁴ C. Crouch, Tegenlicht, 'We zijn het zat', VPRO, 2014.

- Hoog opgeleide jongeren ontvluchten de druk door in het buitenland vrijwilligerswerk te gaan doen, laag opgeleiden ontvluchten de druk o.a. door drugsgebruik, amusement etc.
- Uit beduchtheid voor populisme stigmatiseren wij een groot deel van de ontevreden burgerbevolking. Men voelt zich niet gehoord en vlucht in de sociale media. Daarmee oogsten we juist wat we zeggen te bestrijden.⁵⁵
- In 2017 zitten drie miljoen Nederlanders op bijstandsniveau of hebben zelfs nog minder.⁵⁶
- Meer dan 50.000 kinderen passen niet meer in het Nederlandse onderwijssysteem en blijven thuis.⁵⁷
- Het aantal mensen met honger in de wereld is dit jaar voor het eerst weer gestegen (bron FAO, Verenigde Naties).

Vernieuwende trends

- Het aantal ZZP-er is tot 2016 explosief gestegen naar 1 miljoen, de stijging is daarna afgevlakt (Toename aantal zzp-ers stopt, persbericht CBS, 18 nov. 2016).
- Het aantal jongeren dat een eigen bedrijf is gestart is explosief gestegen (Kamer van koophandel, 30 okt. 2017).

Een aantal ontwikkelingen is ontleend aan Paul de Blot, hoogleraar business spiritualiteit. Hij wijst in zijn blogs ook op diverse hier reeds geschetste maatschappelijke ontwikkelingen. De vereenzaming, de vechtscheidingen, te grote nadruk op kennis in het onderwijs, etc.

⁵⁵ Cultuurhistoricus D. van Reybrouck, We hebben nog vijf jaar om de democratie in Europa te repareren, Volkskrant, 7 okt. 2017

⁵⁶ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/41/drie-miljoen-nederlanders-financieel-kwetsbaar>

⁵⁷ <https://wij-leren.nl/thuiszitten-leerplichtige-leerlingen-zonder-onderwijs.php> (1 juni 2016)

Bijlage 2: Hoe komt die nieuwe tijd?

Kantelpunt van chaos

Erwin Lazlo is wetenschapsfilosoof en voorzitter van de club van Boedapest. Deze club heeft als uitgangspunt 'de wereld veranderen door onszelf te veranderen'. Hij voorspelt in 2006 in zijn boek 'Het chaospunt, De wereld op een tweesprong' de komst van een kritiek punt van chaos waarin het systeem van onze samenleving de ene of de andere kant op valt. De belangrijkste acties om het de goede kant op te laten vallen zijn: zelfbewustzijn ontwikkelen, naar je eigen dromen handelen, een gezamenlijke wereldwijde moraliteit ontwikkelen. Hij achtte het toen realistisch dat we vanuit de consumptiemaatschappij met haar ongebreidelde groei in 2025 een holistische beschaving met innerlijke groei zouden hebben gecreëerd.

Lazlo noemt zichzelf geen optimist, maar een possibilist. Een citaat van hem is:

"Het ergste dat je kunt doen is niets. We kunnen de wereld veranderen. Als bijvoorbeeld een samenleving het chaospunt bereikt, wordt deze extreem gevoelig voor kleine schommelingen, zoals verandering van bewustzijn, waarden en ideeën. Eén vlinder hoeft maar met haar vleugels te slaan om een groot omslagpunt te bewerkstelligen. Politiek, economisch, sociaal, de hele situatie is momenteel onstabiel. Dus onder deze omstandigheden kan een kleine groep veel invloed hebben. U en ik zijn vlinders die de wereld kunnen veranderen."

Chaos in de evolutionaire visie

Ik vat hier kort de evolutionaire visie samen. Een evolutionair ziet de beweging van natuur, cultuur en kosmos als de voortgaande uitdrukking van een geheel, een eenheid. In deze theorie is evolutie geen geleidelijk proces, maar kent plotselinge veranderingen. Een plotselinge verandering of omwenteling wordt meestal voorafgegaan door chaos. Er worden verschillende voorspellingen hierover gedaan.

Barbara Marx Hubbard is een futuroloog die vanuit het vertrouwen in de positieve vermogens van de mens mogelijke positieve toekomstbeelden onderzocht.⁵⁸ Zij ziet de mensheid als een deel van een levend lichaam dat gezamenlijk bewust aan evolutie kan werken. Een nieuw economisch systeem, nieuw onderwijs, nieuwe politiek, etc, het duurt nog even. Maar de nieuwe mens 'komt sneller' dan een nieuw systeem aldus Hubbard. Het 'tweede' populaire boek van Eckhart Tolle⁵⁹ beschrijft de uitdaging van deze tijd: "Alleen de transformatie naar een nieuwe staat van bewustzijn zal een nieuwe aarde teweeg brengen."

Een metafoer die Barbara gebruikt is dat we als mensheid nog niet volwassen zijn en nu in de puberteit komen. We zijn zandbak-pestertjes nog maar net voorbij, zogezegd, we twijfelen aan onze kracht en identiteit en spelen ego-spelletjes om onszelf te bewijzen. Vanuit die visie zullen oorlogen die met wapens worden uitgevochten op termijn kunnen verdwijnen. De puberteit is relatief gezien gelukkig een korte tijd. ;-)

Spiral dynamics

Spiral dynamics is gebaseerd op de 'Emergent cyclic levels of existence theory' van de psycholoog Clare Graves, tijdgenoot en collega van Maslow. Dit model beschrijft acht niveaus van complexiteit, in kleuren weergegeven. Het wordt toegepast in verandermanagement. Het valt op dat het op een na hoogste niveau wordt gezien als 'alles is onderling verbonden'.

⁵⁸ N.D. Walsch The Mother of Invention, 2011, Hay House UK Ltd

⁵⁹ E. Tolle, Een nieuwe aarde, de uitdaging van deze tijd, 2005, Ank Hermes, Deventer.

Volgens dit model gaat de samenleving zich vanuit oranje (succes en competitie) en groen (socialisme, gemeenschap, conflicten uit de weg gaan) naar de bovenste twee soorten waardesystemen geel (chaotisch, alles is met elkaar verbonden en de mens heeft een actieve rol) en turquois (holisme, spiritualiteit).

Astrologie

Ik wil ook kort de astrologische zienswijze noemen. Vanuit de astrologie is de algemene zienswijze dat er een 'shift' gaande is van het vissen-tijdperk van de 'mannelijke' manier van denken, macht en controle die tot oorlogen heeft geleid, naar het waterman-tijdperk van de 'vrouwelijke' manier van 'voelen en zijn', waarin vertrouwen en vrede een grote rol spelen. De ziel en het belang van het grote geheel komt meer aan het woord, macht en ego worden minder belangrijk. De periode van de overgang begint al ergens in de 20ste eeuw⁶⁰ en wordt begin deze eeuw beëindigd. In deze visie is dus zeker sprake van een nieuwe tijd die in aantocht is.

⁶⁰ Wikipedia.nl, Watermantijdperk, raadpleging in 2017.

Bijlage 3: Hoe staat het met geloof en spiritualiteit in Nederland?

Iets meer dan een kwart van de Nederlanders (26,6%) gelooft in het bestaan van een hogere macht of kracht en meer dan 40% ziet zich als een spiritueel mens.⁶¹ Hedendaagse spiritualiteit richt zich volgens de definitie in het onderzoek 'God in Nederland'⁶² minder op verticale transcendentie (verbinding met God en geloof in het hiernamaals) en meer op horizontale transcendentie (verbinding en verwondering ervaren), volgens de gebruikte definitie ook overstijgend.

Het onderzoek 'God in Nederland 2016' laat zien dat het aantal 'nieuwe spirituelen' die o.a. geloven dat alles met elkaar verbonden is, is afgenomen. Deze afname heeft mogelijk te maken met verschuiving van de algemeen geldende opvattingen en waardering van de term spiritualiteit zelf, die soms ook in verband wordt gebracht met zaken als helderziendheid en paranormale gaven. Ook het woord God heeft (net als het woord kerk) in de publieke opinie van de nieuwe generaties een negatieve bijklank gekregen waardoor men zich daar niet graag aan verbindt. Een citaat uit de vele interviews in het onderzoek die dit nader illustreert: "Als rooms-katholiek geloof ik in een hogere macht. Het instituut kerk heb ik weinig mee, en staat hier los van. Het begrip spiritualiteit heeft voor mij iets zweverigs. Ik hou zelf meer van realistisch denken."⁶³

Twee interessante details uit het onderzoek 'God in Nederland', in het kort:
- Volgens de peiling van 2015 vindt 63% van de ondervraagden vragen belangrijker dan antwoorden en 77% vindt dat je verschillende levenswijsheden kunt combineren tot wat het beste bij je past.⁶⁴
- 'Religie is voor mij vooral iets persoonlijks en niet zozeer een groepsgebeuren' is juist gedaald van 80 naar 70%.

Manuela Kalski, onder andere verbonden aan 'Nieuw wij' en Reflex, beschrijft in haar boek 'Flexibel geloven, Zingeving voorbij de grenzen van religies'⁶⁵ de bovengenoemde ontwikkeling dat tegenwoordig elementen uit verschillende religies gecombineerd worden tot een individuele beleving. De leeglopende godshuizen duiden volgens haar op religieuze emancipatie.

Spiritualiteit als trend is een blijvertje volgens de uitgevers van boeken en volgens het CPNB (stichting voor Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek).⁶⁶ Echter om moderne lezers te bereiken krijgen spirituele boeken een ander label, zoals 'gezondheid' of 'psychologie'. Het aantal spirituele titels is dus aanzienlijk groter dan de officiële NUR-codes aangeven. Ik vat verder een artikel in dagblad Trouw samen:
De moderne geïnteresseerde gaat het om 'what's in it for me'. 'We beleven de RTL-isering van de spiritualiteit' stelt schrijfster-filosoof Stine Jensen. Citaat: "Veel mensen lijden nu aan burn-out en gaan gebukt onder stress. Daardoor is het heel gewoon geworden iets te doen aan de verbinding tussen lichaam en geest. Vroeger was het vooral iets voor huisvrouwen met te veel tijd, tegenwoordig tref je ook veel mannen op yogamatjes aan." Uitgevers spelen daarop in. 'Ze zoeken, zoals het in die kringen heet, haakjes om mee te liften op trends als gezond eten en yoga', constateert ze.

⁶¹ Veel Nederlanders geloven nog, alleen niet in God. Artikel n.a.v. onderzoek van hoogleraar Joke van Saane, VU Universiteit Amsterdam, jan. 2015.

⁶² God in Nederland 1966-2015, Ten Have, 2016, blz 149.

⁶³ God in Nederland 1966-2015, Ten Have, 2016, blz. 98.

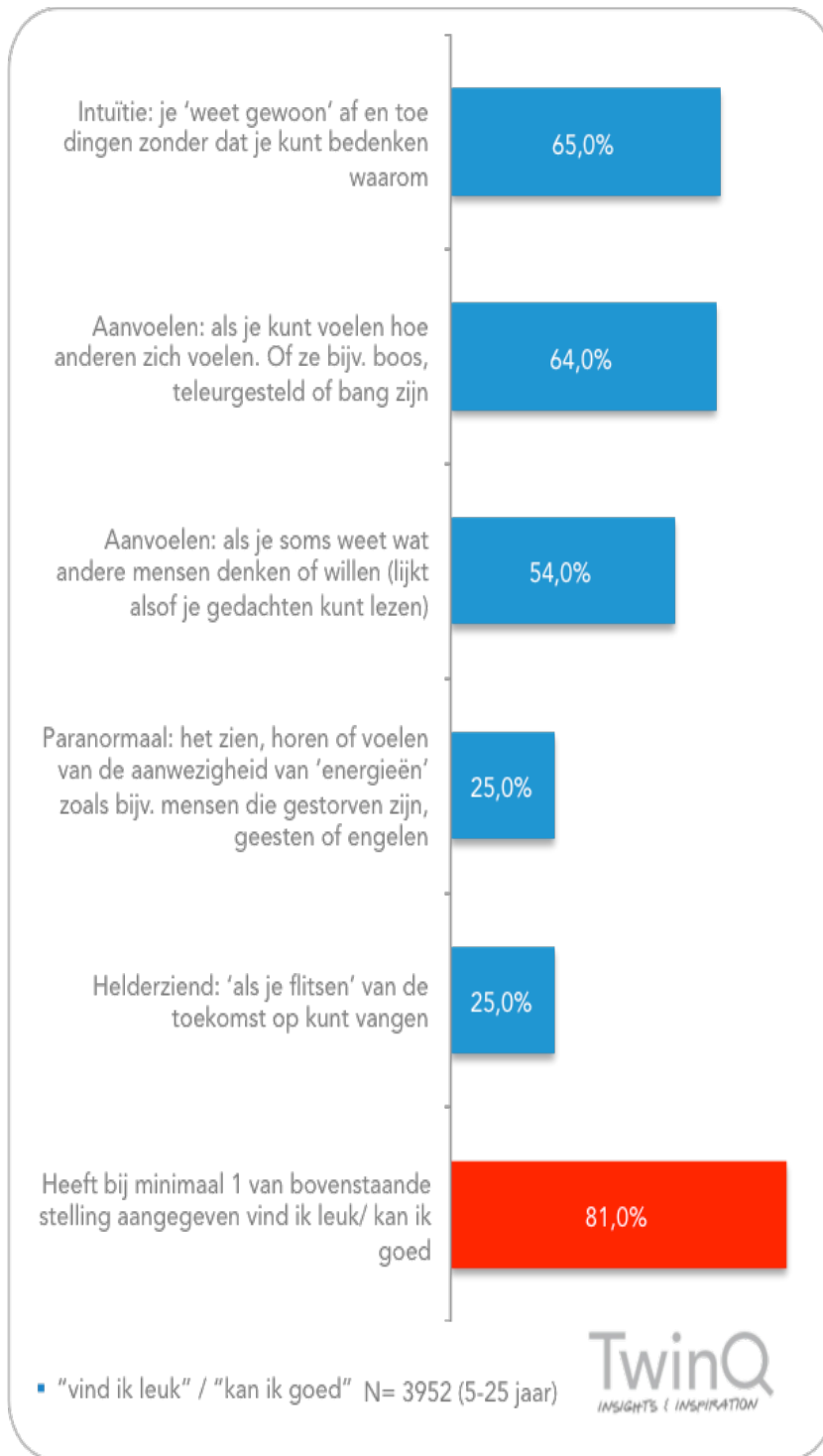
⁶⁴ God in Nederland 1966-2015, Ten Have, 2016, Schema op blz. 153 en 154 e.v. voor beide voorbeelden.

⁶⁵ Flexibel geloven, Zingeving voorbij de grenzen van religies.

⁶⁶ Hoe Nederland omgaat met spiritualiteit: vooral niet zweverig en 'what's in it for me?'
Hoe groot is de markt voor zulke boeken eigenlijk? – Fobbe Okkema, Trouw, 2 feb. 2018.

Socioloog Colin Campbell deelt volgens hetzelfde artikel het westerse enthousiasme voor oosterse wijsheid op in drie golven: de jaren zestig met de hippies, Woodstock en de Beatles, de jaren negentig met als belangrijkste bestseller *De Celestijnse belofte*, en nu is volgens haar de derde golf aangebroken.

Bijlage 4: Onderzoek onder jongeren.

© Ronald de Waal
E-mail: ronalddewaal@planet.nl

Ronald de Waal is afgestudeerd aan de TU-Delft bij de faculteit industrieel ontwerpen, heeft jarenlang ervaring als docent in het hbo-onderwijs en is gecertificeerd coach/counsellor, MIR-methode begeleider en 'transformational coach'.

Hij ontwikkelde de 'Passiecirkel' als hulpmiddel om de eigen unieke plek te vinden. Hierover schreef hij het boek 'Wie ben ik echt? Vind jezelf met de Passiecirkel.' Eerder schreef hij de roman 'Ogen open!' en de gedichtenbundel 'Dichterbij'.